

זו לא טעות – זו מדיניות

מצבם של מבקשי מקלט
ופליטים בישראל

2025

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

תקציר מנהלים

למעלה מחמישים אלף פליטים ומבקשי מקלט חיים בישראל במשך שנים ארוכות ללא מעמד, ללא הגנה משפטית וללא גישה שוויונית לשירותי יסוד. מערכת המקלט בישראל אינה ממלאת את תפקידה. לא מדובר במחדל, אלא במדיניות מכוונת של ממשלות ישראל לדורותיהן להימנע מהכרעות בבקשות מקלט כדי לא לתת מעמד לפליטים הזכאים לכך. לא זו בלבד שהמדינה נמנעת מלהעניק למבקשי המקלט מעמד כלשהו, אלא שהיא נוקטת מהלכים שיטתיים וממוסדים של הדרה משירותים חיוניים דוגמת בריאות, רווחה, חינוך, תעסוקה ושירותים מנהליים בסיסיים, שמטרתם לייצר מציאות בלתינסבלת, עד כי מבקשי המקלט יראו ב"עזיבה מרצון" את האפשרות היחידה העומדת בפניהם. בחסות המלחמה הורחבו הצעדים האנטי-דמוקרטיים המופנים כלפי מבקשי המקלט והם יוצרים תקדימים מסוכנים לפגיעה בזכויות האדם של קבוצות רבות נוספות. בכך תעסוק רשימה זו.

מערכת ה(אי)מקלט

רשות האוכלוסין וההגירה, הממלאת אחר מדיניות הממשלה, נמנעת מבחינת בקשות מקלט באופן מכוון. שיעור ההכרה בפליטים בישראל נמוך מ-1.0.1%.¹ הרשות מתנהלת בחוסר שקיפות והנתונים המפורסמים על ידה בנוגע למס' מבקשי המקלט והפליטים בישראל סותרים ואינם עקביים. היעדר מעמד תוך ידיעה שאין צפי לקבלתו בעתיד, מותיר את מבקשי המקלט ללא זכויות יסוד וללא אופק לחיים ראויים ונורמטיביים.

חקיקה

גל חקיקה דרקוני שהחל בשנה האחרונה, כולל כליאה ללא הגבלת זמן, שלילת גישה לערכאות, גירוש למדינות מסוכנות, מניעת מעמד לילדי מבקשי המקלט באופן מוחלט. הצעות החוק מערערות את יסודות המשטר הדמוקרטי, מכשירות רדיפה ממוסדת ופחות צהר לרדיפה של אוכלוסיות נוספות כאשר מבקשי המקלט משמשים כ"אמצעי" ניסיוני נוח להחלת פרקטיקות אנטי-דמוקרטיות.

היעדר מספר מזהה אחיד

היעדר מספר מזהה אחיד למבקשי מקלט יוצר כאוס מערכתי הפוגע הן במבקשי המקלט והן ברשויות המדינה. כל רשות מנפיקה מספר אחר, ללא סנכרון, כך שאותו אדם עשוי לשאת עשרות מספרים שונים. קטינים אף נעדרים מספר עצמאי ומשתמשים במספר הוויזה של אמם. התוצאה היא כאוס מנהלי, המקשה על גישה לשירותי יסוד, מכבידה על עבודת הרשויות והופכת פעולות פשוטות להליכים סבוכים ומורכבים.

בריאות

כמחצית מהבוגרים ורבע מהילדים אינם מבוטחים בביטוח רפואי.² התקנות החדשות, החלות רק על אריתראים, סודנים ואוקראינים, מדירות אוכלוסיות רבות ומותירות רבים נגישות לשירותי רפואה. גם מבקשי המקלט ממדינות המוצא הזכאיות לכך, אינם מבוטחים באופן מלא. התקנות חלות על קטינים מתחת לגיל 18 ובגירים מעל גיל 60. בני גילאי 18-60 שיש באפשרותם לעבוד, זכאים לביטוח מעסיק שהוא ביטוח חלקי וחסר, ומי שאין

¹ היאס המספרים מדברים: הטיפול בבקשות מקלט בישראל (2020); <https://hias.org.il/numbersreport>

² א.ס.ג. ומכון אדוה עניים שלא נספרים – עוני בטחון תזונתי ורווחה כלכלית בקרב מבקשות ומבקשי מקלט בישראל (2025); <https://assaf.org.il/wp-content/uploads/2025/03/%D7%A2%D7%A0%D7%99%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%9C%D7%90-%D7%A0%D7%A1%D7%A4%D7%A8%D7%99%D7%9D-%D7%A1%D7%95%D7%A4%D7%99-%D7%9E%D7%90%D7%992025.pdf>

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

באפשרותו לעבוד נותר ללא ביטוח כלל. כמו כן, בוטל ההסדר שאפשר ביטוח לכל הקטינים ללא קשר למדינות מוצאם, כך שפעוטות וילדים רבים נותרו ללא נגישות לטיפולים רפואיים, הן בסיסיים והן מצילי חיים.

חינוך

קיימת הפרדה גזעית בבתי הספר, כאשר ילדי מבקשי מקלט מופנים לבתי ספר נפרדים המיועדים להם בלבד. הנושא מצוי בהליכים משפטיים ולדאבוננו עדיין לא תוקן כראוי. כמו כן, קיימים חסמים בקבלה ללימודים גבוהים: שכר הלימוד של מבקשי המקלט גבוה יותר מכיוון שהם נחשבים "זרים" ומלגות רבות חסומות בפניהם באופן מוחלט. השיח עם המועצה להשכלה גבוהה העלה חרס ואנו שוקלים את צעדינו בנושא.

הגיל הרך

משרד הבריאות החליט על הפסקת הסבסוד של טיפולים מקדמים לילדים אוטיסטיים חסרי מעמד, תוך המשך הסבסוד לילדים בעלי מעמד. מדובר בפגיעה קשה באוכלוסייה הפגיעה ביותר בישראל. לא רק שמדובר בילדים שהרקע הסוציו אקונומי שלהם רעוע במיוחד, אלא שמדובר בילדים אוטיסטיים הזקוקים לטיפולים ייחודיים באופן קבוע, כדי שיוכלו להתפתח כראוי. גם נושא זה מצוי בהליך משפטי שעודנו מתנהל.

סגירת מסגרות יוניטף מטילה צל כבד על הזכות לחיים בטוחים ולהגנה של שלמות גופים של ילדים רכים. עמותת יוניטף מפעילה מסגרות לילדים רכים חסרי מעמד, שאחרת נאלצים היו לשהות במסגרות לא מפקחות, המכונות גם "מחשני ילדים", שבהן התרחשו מקרי מוות של תינוקות. החלטת הממשלה המאפשרת את סבסוד מעוונות יוניטף פוקעת בתום חודש דצמבר 2025 והחלטת ממשלה חדשה המקצה תקציב ממשלתי לשנת הלימודים הבאה טרם גובשה. הנושא מצוי בבחינה בוועדה המיוחדת לענייני הצעירים של הכנסת. אם לא תקודם החלטת ממשלה חדשה, מאות פעוטות עלולים להידחק למסגרות מסכנות חיים.

תעסוקה

רוב המקצועות הדורשים רישוי ממשלתי חסומים בפני מבקשי המקלט ללא צידוק הגיוני. מבקשי מקלט רבים מוסללים לעבודות דחק, למרות שהם בעלי יכולות ומסוגלות לעסוק במקצועות, שיאפשרו את מיצוי הפוטנציאל שלהם. יש בכך אובדן הזדמנויות חברתיות וכלכליות רחבות, עבור מבקשי המקלט והחברה הישראלית כאחד. השיח עם משרד העבודה בנושא הגיע למבוי סתום ודרכי פעולה נוספות נשקלות.

התנדבות ושירות צבאי/שירות לאומי/מכינות

היעדר מעמד והיעדרו של מספר מזהה אחיד, מונעים השתלבות במסגרות התנדבותיות רשמיות, ובכך מוחקים נתיבים מרכזיים לאינטגרציה חברתית עבור צעירים רבים השואפים להיות חלק מן החברה. מבקשי מקלט אינם יכולים להצטרף למסגרות שירות דוגמת צה"ל או שירות לאומי, הנחשבות נתיב מפתח למוביליות חברתית ולהשתלבות בחברה הישראלית. מכינות ושנת שירות חסומות בפני צעירים מבקשי מקלט כמעט לחלוטין, משום שהמדינה אינה מתקצבת משתתפים שאינם ברי גיוס, והמכינות נדרשות להשיג בעצמן מימון ייעודי עבור מבקשי המקלט, דבר שלא תמיד מתאפשר.

תחבורה

מבקשי מקלט הם האוכלוסייה היחידה במדינת ישראל שאינה יכולה להנפיק רישיון נהיגה באופן גורף. הדבר פוגע בחופש התנועה שלהם וכפועל יוצא בחופש העיסוק, שכן תחבורה ציבורית אינה תמיד משמשת כפתרון. כמו כן,

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

פעמים רבות אין להם ולילדיהם אמצעי התניידות מתאימים לצורך הגעה למוסדות רפואיים לקבלת טיפול, אם הם זכאים לכך ולכן גם הזכות לבריאות נפגעת. יתרה מכך, מבקשי מקלט אינם יכולים לצאת מישראל, אלא אם מדובר ביציאה לצמיתות, שכן אחרת לא יוכלו לשוב אליה. בנוסף, הם אינם נהנים הנחות בתחבורה ציבורית הניתנות לתושבים, בזמן שהמחירים הולכים ומאמירים.

בנקאות

הבנקים מסרבים לתת ערבויות בנקאיות, מגבילים או אינם מאפשרים אשראי ללא קשר ליתרת החשבון ואינם מאפשרים שימוש באפליקציות תשלומים בשל היעדר מספר מזהה. גם פתיחת חשבון, עשויה להיות מורכבת ולכלול בירוקרטיה מכבידה בניגוד להנחיות הפיקוח על הבנקים.

ספורט

חסמים ברישום לקבוצות ולאגודים מונעים מילדים ונוער השתתפות בפעילויות קהילתיות בסיסיות. ספורטאים מקצועיים יכולים להתקבל לקבוצות מקצועיות רק בתקן של שחקן זר, ואינם מורשים לייצג את ישראל בתחרויות רשמיות. החסמים הללו מעמיקים את ההדרה החברתית ואינם מאפשרים אינטגרציה.

צמצום תקני נציבות האו"ם לפליטים

צמצום ניכר בתקציבי האו"ם פגע קשות גם בפעילות נציבות הפליטים בישראל, שהקטינה משמעותית את כוח האדם והסיוע שהיא מעניקה. במדינה שבה מבקשי מקלט נטולי מעמד זכויות בסיסיות, פגיעה זו מחמירה באופן דרמטי את מצבם וכן פוגעת בארגוני הסיוע, שכבר כעת מתקשים לגייס משאבים מספקים.

המלצות מרכזיות

1. **רפורמה מקיפה במערכת המקלט**: בחינת בקשות מקלט בהתאם לדין הבינלאומי והפנימי; מתן מעמד לזכאים לכך ושקיפות מלאה בפרסום ובהעברת הנתונים בנושא.
2. **תיקוני חקיקה חיוניים**: ביטול החוקים והתקנות הפוגעניות; עצירת כליאה וגירוש בניגוד לעקרון אי-ההחזרה; הסרה מסדר היום של חוק-יסוד: כניסה, הגירה ומעמד בישראל במתכונתו הנוכחית.
3. **הבטחת גישה לשירותי יסוד**: ביטוח בריאות כולל, ללא קשר למדינת המוצא; סל שיקום לזקוקים לכך; סיוע בדיור; סיוע בקבלת טיפול נפשי בקהילה; מתן קצבאות ביטוח לאומי; הנפקת מספר מזהה אחיד לכל מבקש מקלט עד למתן הכרעה בבקשת המקלט שלו; מתן שירותים בנקאיים מלאים; מתן אפשרות להנפקת רישיון נהיגה לעומדים בתנאים; שילוב ספורטאים מקצועיים שלא לפי התקן של "שחקן זר".
4. **שוויון בחינוך**: יישום מלא של פסיקת בג"ץ וביטול הסגרציה; השוואת שכר הלימוד במוסדות להשכלה גבוהה לשכר הלימוד של אזרחים; פתיחת המלגות ללא דרישת מספר ת.ז. כתנאי לרישום.
5. **הגנה על פעוטות**: השבת הטיפול לילדים אוטיסטים בגנים הייעודיים באופן מוחלט וללא הגבלת זמן; הארכת תקצוב יוניטף וקביעת מודל רב-שנתי מחייב.
6. **פתיחת שערים לתעסוקה**: פתיחת כלל המקצועות הדורשים רישוי עבור העומדים בתנאים.
7. **שילוב קהילתי מלא**: פתיחת מסלולי התנדבות ללא צורך במס' ת.ז. כתנאי לרישום; פתיחת מסלולי השירות הלאומי, הצבאי, שנות השירות והמכינות בפני מבקשי מקלט ולא כתנאי לקבלת מעמד.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

קו לעובד
Worker's Hotline
عنوان العامل

המוקד לפליטים ולמהגרים

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في إسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

HIAS

ארגון סיוע לפליטים
ולמבקשי מקלט בישראל
א.ד.מ.א.
ASSAF

רופאים לזכויות אדם
PHYSICIANS FOR HUMAN RIGHTS
רופאים לזכויות אדם
RHR

תוכן עניינים

1	הנתונים בקליפת אגוז.....
1	מחדל מערכת המקלט – טרמינולוגיה מתעתעת.....
3	חקיקה.....
3	א. הצעת חוק-יסוד : כניסה, הגירה ומעמד בישראל, התשפ"ה-2025, פ/394/25.....
5	ב. חוק הכניסה לישראל (תיקון מס' 41), התשפ"ה-2025, פ/5255/25.....
8	ג. הצעת חוק האזרחות (תיקון - אי-מתן אזרחות לילדו של אדם שנכנס לישראל שלא כדין), התשפ"ה-2025, פ/5534/25.....
8	ד. הצעת חוק העונשין (תיקון - הורדת גיל האחריות הפלילית לילדי מסתננים לעשר שנים), התשפ"ה-2025.....
8	ה. הצעת חוק העמותות (תיקון - תרומה מישות מדינית זרה), התשפ"ה-2024.....
10	הדרה שיטתית וממוסדת מזכויות בסיסיות.....
10	היעדר מספר מזהה אחיד.....
10	רווחה, עוני ואי ביטחון תזונתי.....
12	בריאות.....
15	מערכת החינוך ומסגרות לגיל הרך.....
17	לימודים.....
19	תעסוקה.....
20	התנדבות.....
20	צבא/שירות לאומי, מכינות ושנת שירות.....
21	תחבורה.....
22	בנקאות.....
22	ספורט.....
22	דת וחיי משפחה.....
23	צמצום משמעותי בתקני נציבות האו"ם לפליטים בישראל כגורם מערער נוסף.....
24	עת לשינוי מעשי.....

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

הנתונים בקליפת אגוז

בישראל חיים כ-50,000 פליטים המוגנים מפני גירוש מהארץ: כ-25,000 אוקראינים, כ-13,000 אריתראים, כ-6,700 סודנים, כ-1,200 אתיופים, וכ-400 קונגולזים. בנוסף חיים בישראל כ-8,000 ילדים שנולדו לאותם פליטים. רובם של אזרחי מדינות אלו הגישו בקשות פרטניות למקלט בישראל. בנוסף אליהם ישנם כ-14,500 מבקשי ומבקשות מקלט ממדינות אחרות, שאינם מוגנים מפני הרחקה כקבוצה אלא באופן פרטני, כל עוד בקשתם למקלט טרם הוכרעה.³ יש להדגיש, כי הנתונים המתפרסמים על ידי רשות האוכלוסין וההגירה בישראל אינם עקביים ולכן לא ניתן להסתמך עליהם כמקור יחיד. הנתונים המוצגים לעיל הם הערכה סבירה לאחר הצלבת מידע שהגיע לארגוני הסיוע מהקהילות עצמן ומדו"חות של נציבות האו"ם לפליטים תוך אימות ותיקון הנתונים החלקיים של רשות האוכלוסין וההגירה באמצעות פניות ישירות לרשות או באמצעות תשובות לבקשות חופש מידע שנתקבלו.

מחדל מערכת המקלט – טרמינולוגיה מתעתעת

נהוג לכנות את התנהלות מערכת המקלט הישראלית "מחדל מתמשך". מבחינה מילולית, "מחדל" משמעו כישלון הנובע מחוסר מעשה. אולם במקרה של מערכת המקלט הישראלית, אין מדובר בהיעדר פעולה שמקורו ברשלנות, במחסור במשאבים או בליקויים טכניים, אלא במדיניות מכוונת, שנקטה בעקביות על-ידי ממשלות ישראל לדורותיהן, אשר בבחירה מודעת, אך בלתי כתובה (במכוון), נמנעות מלבחון בקשות מקלט. במובן זה, אין מדובר בהיעדר עשייה, אלא בהחלטה אקטיבית שלא לפעול, בחירה שמעצבת מציאות שבה מבקשי המקלט נותרים ללא מענה וללא הגנה.

מערכת המקלט בישראל אינה מתפקדת. כמעט כל הבקשות שנבדקות על פי נוהל הטיפול במבקשי מקלט נדחות ואילו בקשות שברור שדין להתקבל, נותרות תלויות ועומדות שנים ארוכות ללא תשובה. לא ניתן לקבוע את מספרם המדויק של הפליטים שהוכרו עד היום בישראל על ידי מערכת המקלט שכן כאמור, רשות ההגירה מספקת נתונים שונים וסותרים בכל פעם שמוגשת בקשה לבירור מספרם של הפליטים המוכרים. להערכת ארגוני זכויות האדם מספרם של הפליטים המוכרים אינו עולה על כמה עשרות מבקשי מקלט, רובם אזרחי אריתריאה.

אחוז ההכרה בפליטים בישראל הוא נמוך מ-0.06%.⁴ לשם השוואה, אחוז ההכרה הממוצע באיחוד האירופי עמד על 42% בשנת 2024.⁵ מחדל מערכת המקלט הופך מובהק יותר כאשר בוחנים את מדינות מוצאם של הפליטים שממתינים בישראל שנים ארוכות להכרעות בבקשותיהם: אריתריאה, סודן, רוסיה, אתיופיה ואוקראינה. פליטים הבורחים ממדינות אלה ומבקשים מקלט במדינות דמוקרטיות, מוכרים כפליטים באחוזים גבוהים ביותר. שיעור ההכרה באריתראים כפליטים הוא מן הגבוהים בעולם באופן קבוע כבר שנים ארוכות. בשנה האחרונה, מבקשי מקלט מאריתריאה, מאוקראינה ומסוריה הם היחידים שזכו לשיעור

³ נציבות האו"ם לפליטים גיליון מידע: ישראל (2025);

⁴ <https://www.unhcr.org/il/wp-content/uploads/sites/6/2025/02/Israel-Factsheet-February-2025.pdf>

⁵ היאס המספרים מדברים: הטיפול בבקשות מקלט בישראל;

⁶ האיחוד האירופי, הסוכנות האירופית לענייני מקלט מגמות מקלט עדכניות לשנת 2024: ניתוח שנתי;

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

הכרה ממוצע באירופה שהוא גבוה מ-6.80% בישראל, אריתראים מעטים ואף לא אוקראיני אחד, הוכרו כפליטים וכמה אלפי סודנים קיבלו תושבות ארעית בעקבות הליכים משפטיים ממושכים לאחר שרשות ההגירה נמנעה מבחינת בקשות המקלט שלהם במשך שנים ארוכות.

מצבם של הפליטים ושל מבקשי המקלט בישראל, על מוצאותיהם השונים, הוא בכי רע. בהיעדר מעמד חוקי מוסדר, נטולי זכויות סוציאליות בסיסיות, תוך נגישות מצומצמת לשירותי בריאות וחינוך, ובחיים בעוני מחפיר נדמה היה, כי היקף הפגיעה בהם אינו יכול עוד להחריף. ואולם, **בחסות המלחמה, שהפכה למעטה נוח בידי הממשלה לקידום צעדים אנטי דמוקרטיים, הפכו הפליטים ומבקשי המקלט לטרף קל להתקפות מוסדיות חסרות תקדים.**

בליץ החקיקה הנרחב, הכולל הוראות דורסניות כגון גירוש למדינות שבהן נשקפת סכנה מוחשית לחיי אדם וכליאה ללא הגבלת זמן חריג בהיקפו. צעדים אלה פוגעים פגיעה אנושה בזכויות אדם, מערערים את התשתית החוקתית של מדינת ישראל ומפרים באופן בוטה את מחויבותיה של מדינת ישראל למשפט הבינלאומי. לכך יש להוסיף את הפרקטיקות המדירות, המיושמות מזה שנים כלפי מבקשי המקלט מצד רשויות המדינה, אשר מקבלות עתה עיגון והצדקה נורמטיבית נוספת. אף כי בקרב גורמי המקצוע קיימת לעיתים הכרה בקשיים ואף נכונות לספק מענה, הרי ש"רוח המפקד" המדינית מחלחלת לכל הדרגים המנהליים, ותוצאתה בפועל היא פגיעה מערכתית רחבת היקף.

העובדה כי צעדים כה קיצוניים מיושמים בראש ובראשונה כלפי אוכלוסייה מוחלשת איננה מקרית. **מבקשי המקלט והפליטים, פעמים רבות נעדרים יכולת ממשית להתגונן או למחות נגד הצעדים הננקטים כלפיהם. כפועל יוצא, לממשלה נוח "להשתמש" באוכלוסייה זו כאמצעי ניסיוני, ליישום של נורמות דכאניות ללא התנגדות, מתוך מטרה להרחיב את דפוסי הפעולה הללו כלפי קבוצות נוספות בחברה.**

ואולם, אסור לאפשר לפגיעה זו לעבור בשתיקה או להיטמן מאחורי מסך העשן של המלחמה וההצפה החקיקתית האנטי דמוקרטית. פליטים ומבקשי מקלט הם בראש ובראשונה בני אדם, בעלי זכויות יסוד אוניברסליות לחירות, לחיים ולכבוד אנושי. הם שוהים בישראל כדין והמדינה מחויבת על פי הדין המקומי והבינלאומי להסדיר את מעמדם ולהבטיח את קיומם בכבוד. על כן, כל ניסיון לשלול מהם זכויות יסוד אלו, במישרין או בעקיפין, חייב להיתקל בהתנגדות נחרצת, לא רק מצד ארגוני זכויות אדם, אלא מצד כל אדם הרואה בזכויות האדם אבן יסוד של חברה מתוקנת ומודע לכך, כי הפגיעה בזכויות מיעוטים כיום אינה אלא אזהרה לכך שהפגיעה בו עצמו אינה אלא שאלה של זמן.

בתמונת מצב זו, נסקור את מצבם העגום של מבקשי המקלט והפליטים החיים בישראל בחלוקה לתחומי חיים מרכזיים, תוך שיקוף ההיבטים הנורמטיביים והמוסדיים של הפגיעה בזכויותיהם.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

חקיקה

כאמור, בחסות המלחמה, כאשר תשומת הלב הציבורית והבינלאומית נתונה לזירות אחרות ולמאבקים קיומיים רחבים, ממשיכה הממשלה לקדם באינטנסיביות יוזמות חקיקה פוגעניות כלפי מבקשי מקלט ופליטים.

החקיקה המוצגת על ידי נבחרי הציבור כניסיון שנועד "לעגן את מדיניות ההגירה של ישראל", למעשה "מנצלת" את מעמדם השברירי של מבקשי המקלט והפליטים לשם ערעור עקרונות יסוד רחבים יותר, החל מהשוויון בפני החוק ועד לחובה להגן על זכויות אדם כחלק מן המשטר הדמוקרטי.

יוזמי הצעות החוק והחוקים שכבר נתקבלו ונכנסו לספר החוקים, מבקשים לעצב את ישראל כמדינה אתנו-לאומית צרה, תוך פגיעה חמורה בזכויות יסוד ובהן הזכות לחיים, לחירות, לחיי משפחה, לקיום בכבוד ולגישה לערכאות. אף שאין מחלוקת, כי למדינה ריבונית נתונה הסמכות להסדיר את מדיניות ההגירה בתחומה, הרי שהצעות החוק והחוקים שנכנסו לתוקף, חורגים מכל מסגרת נורמטיבית מקובלת במשטר דמוקרטי.

החוקים שיוצגו להלן אינם עומדים בחלל ריק. מדובר בנדבך נוסף במהלך רחב היקף של ההפיכה המשטרית. בבסיס מהלך זה עומד ניסיון שיטתי לרכז סמכויות בידי הרשות המבצעת, להחליש את מערכות האיזונים והבלמים ולערער את המנגנונים החוקתיים שנועדו להגן על זכויות אדם. ביסוד מהלכי הפגיעה באוכלוסיות המוחלשות מסתתר ניסיון עמוק יותר לעצב מחדש את גבולות הלגיטימיות, הביקורת וההומניות בישראל.

להלן פירוט של החקיקה הנדונה:

א. **הצעת חוק-יסוד: כניסה, הגירה ומעמד בישראל, התשפ"ה-2025, פ/394/25,**⁷ של חה"כ רוטמן ממפלגת הציונות הדתית – עברה קריאה טרומית ונמצאת בהכנה לקריאה ראשונה בוועדת חוקה.

הצעת חוק היסוד כוללת שורה של הוראות בלתי חוקיות, הפוגעות באופן ישיר בזכויות אדם בסיסיות ומערערות את יסודות המשטר החוקתי בישראל. מוצעת בה פעם נוספת פסקת התגברות תקדימית העוקפת הלכה למעשה את ההגנה החוקתית המעוגנת בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו ובכך לשלול את תפקידה של הרשות השופטת כמנגנון ביקורת ואיזון על פעולות השלטון. פסקת ההתגברות תאפשר לממשלה להתעלם מפסיקות בג"ץ, בין בעניינם של אזרחי ישראל ובין בעניינם של אוכלוסיות שאינן יהודיות.

במקביל, מוצע להרחיב את העילות לשלילת האזרחות מעבר לעילות הקיימות כיום בחוק האזרחות, ובהן הפרת אמונים, מעשה טרור, בגידה או ריגול חמור,⁸ תוך הוספת עילות חדשות שטרם נחשפו לציבור וייקבעו בעתיד על-ידי המחוקק. מדובר בהרחבה של סמכות שלטונית שעלולה לשמש לפגיעה שרירותית בזכויות אזרח ולשלילת אזרחות משיקולים זרים. סמכותה של הממשלה לקבוע מדיניות וסמכותה של הכנסת לחוקק חוקים, לרבות תיקון חוק האזרחות אינן עומדות כשלעצמן במחלוקת. ואולם, אין לבחון את ההוראה הנדונה במנותק מהקשר החוקתי והפוליטי הרחב וניתן רק לשער אילו עילות לשלילת אזרחות תבקש

⁷ הצעת חוק-יסוד: כניסה, הגירה ומעמד בישראל, התשפ"ה-2025.

⁸ סי' 11 לחוק האזרחות, התשי"ב-1952.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

הממשלה להוסיף לחוק. זוהי חוליה נוספת בשרשרת צעדים, המצטברים לכדי שינוי שיטתי ועמוק של אופי המשטר בישראל.

הצעת החוק כוללת גם הוראות החותרות תחת זכות הגישה לערכאות ומגבילות את האפשרות של מבקשי מקלט ופליטים לפנות לבתי המשפט. בכך נשללת מהם הזכות להליך הוגן ולביקורת שיפוטית. מלבד הפגיעה הישירה במבקשי המקלט והפליטים, מדובר במדרון חלקלק הפותח צהר להדרה של אוכלוסיות נוספות מזכות היסוד הבסיסית של גישה לערכאות משפטיות.

יתרה מכך, **לפי הצעת החוק הממשלה תוסמך למנוע באופן גורף מתן מעמד לבני מדינות מסוימות**, על בסיס מקום לידה בלבד. מדובר בהוראה מפלה ושרירותית, שעלולה להביא להדרה קולקטיבית של פליטים הזקוקים להגנה בינלאומית.

הצעת החוק קובעת גם מכסות נוקשות להסדרת מעמד, היוצרות הבחנה בלתי סבירה ובלתי שוויונית בין בני אדם, לא על בסיס צורכיהם אלא בהתאם לשנת הגשת בקשת המקלט או לתור המנהלי. דהיינו, אף אם אדם זכאי למעמד, הוא לא יוכל להתחיל תהליך לקבלתו שכן תמה המכסה.

כמו כן, **נקבע כי כל אדם שנכנס לישראל "שלא כדין" לא יוכל לקבל כל מעמד.** חלק ניכר ממבקשי המקלט, שנסו ממשטרים רצחניים במדינות מוצאם (בעיקר ממדינות אפריקה) נאלצו להיכנס לתחומי מדינת ישראל דרך גבולות לא מוסדרים. **הוראה שלפיה מי שנכנס שלא כדין למדינת ישראל, לא יוכל לקבל מעמד**, מתעלמת מאוכלוסייה זו וסותרת את הדין הישראלי והבינלאומי. אמנת הפליטים, שישראל חתומה עליה והייתה מהמדינות שפעלו למען כינונה, אוסרת להעניש מבקשי מקלט על דרך כניסתם למדינה (סעיף 31(1) לאמנת הפליטים של האו"ם),⁹ שכן בריחה מפני סכנת חיים אינה יכולה להיעשות ברוב המקרים בהתאם לנהלים מוסדרים. קביעה גורפת השוללת זכאות למעמד בשל כניסה בלתי מוסדרת מרוקנת את האמנה מתוכנה ומבטלת את תכליתה.

בנוסף, **החוק מתיר כליאה ללא הגבלת זמן של שוהים שיוגדרו כ"שוהים שלא כדין"**, בניגוד לפסיקת בית המשפט העליון,¹⁰ ולזכות לחירות המעוגנת בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו. מדובר בכליאה של מבוגרים וילדים, מבקשי מקלט, ללא הגבלת זמן כאשר אין כל כוונה לתת להם מעמד בהמשך. יש להבהיר: מבקשי המקלט שוהים בישראל כדין. הם אינם שוהים "שלא כדין". ואולם, חברי הכנסת, עוד בדיון הראשון בעניין חוק היסוד הני"ל, ניסו לבצע מניפולציה חקיקתית כדי שגם מבקשי המקלט יכללו בהגדרה של "שוהים שלא כדין" כדי שניתן יהיה לכלוא אותם.

לצדה של הוראה זו נקבעו גם סמכויות נרחבות להטלת מגבלות חמורות על חופש התנועה והעיסוק של חסרי מעמד, תוך פגיעה ישירה בזכויות היסוד המעוגנות בחוקי היסוד לחופש התנועה ולחופש העיסוק.

הצעת החוק אף פוגעת בזכות הקניין של מבקשי מקלט באמצעות קביעה, כי כספיהם יוחזקו בנאמנות כפויה עד ליציאתם מהארץ בניגוד לפסיקת בג"ץ.¹¹ לכך מצטרפת הוראה בדבר שלילת זכויות גורפת,

⁹ ס' 31 לאמנה בדבר מעמדם של פליטים, כ"א 189, 137 (נחתמה בשנת 1951) (אושרה ונכנסה לתוקף בשנת 1954).
¹⁰ בג"ץ 7146/12 גיט סרג' אדם נ' הכנסת, פ"ד סו(1) 717, בס' 7 לפסק דינה של כב' השופטת ארבל; בג"ץ 8425/13 איתן מדיניות הגירה ישראלית ואח' נ' ממשלת ישראל, (פורסם בנבו, 22.9.2024); בג"ץ 8665/14 טשומה נגה דסטה נ' הכנסת, (פורסם בנבו, 11.8.2015).

¹¹ בג"ץ 2293/17 אסתר צגיי גרסגהר נ' הכנסת (פורסם בנבו, 23.4.2020).

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

המוציאה את חסרי המעמד ממעגל השירותים הציבוריים, לרבות שירותים חיוניים ומעגנת הדרה חברתית ומוסדית נרחבת הפוגעת בזכויות היסוד של מי שטרם הוסדר מעמדו בישראל.

בד בבד נקבע, כי חוק היסוד יעמוד מעל תקנות שעת חירום ובכך תוענק לו חסינות מוחלטת גם בזמנים שבהם יש צורך בהגנה מוגברת על זכויות אדם. זאת ועוד, הצעת החוק כוללת סעיף הכשרה רטרואקטיבית, המעניק תוקף חוקי להוראות מנהליות מפלות ובלתי סבירות שבוצעו בעבר, ובכך פוגע פגיעה חמורה בעיקרון שלטון החוק ובחובה המנהלית לפעול בסבירות ובמידתיות.

הוראות אלה אינן אלא ביטוי למדיניות של דה-לגיטימציה ממוסדת של אוכלוסיות מוחלשות ושל ערעור יסודות הדמוקרטיה החוקתית בישראל, תוך הפיכת זכויות האדם למטבע פוליטי הנתון לגחמות הממשלה.

הצעת חוק היסוד היא חלק ממהלך שיטתי לפירוק ההגנות החוקתיות בישראל. היא מבקשת לעגן נורמות דכאניות, לשלול זכויות יסוד מאוכלוסיות פגיעות ולעקוף את מנגנוני הביקורת השיפוטית. חקיקתה תהווה שימוש לרעה בסמכות המכוננת של הכנסת ותוביל לפגיעה אנושה בדמוקרטיה הישראלית ולבידודה של ישראל בזירה הבינלאומית.

ב. חוק הכניסה לישראל (תיקון מס' 41), התשפ"ה-2025, פ/5255/25¹² – משותף לחברי כנסת מישראל ביתנו, עוצמה יהודית והליכוד. נכנס לספר החוקים ובחודשים נעשים ניסיונות ליישמו בבתי הדין למשמורת.

מדובר בתיקון לחוק הכניסה לישראל, המאפשר גירוש של מבקשי מקלט בשני מקרים: א. כאשר אדם מסווג כתומך בממשל מדינתו (ההתייחסות בדברי ההסבר היא למדינת אריתריאה). ב. לאחר הרשעה וריצוי מאסר בגין ביצוע עבירת פשע (עבירה שהעונש בגינה הוא שלוש שנים ומעלה), אף אם העונש שנגזר בפועל הוא נמוך יותר.

החוק משמש כ"מסלול עוקף" לנוהל הטיפול במבקשי מקלט, ואינו כולל הבחנה בין מי שהגיש בקשת מקלט ובהתאם לדין, לנהלי הרשות ולמשפט הבינלאומי, אסור להרחיקו כל עוד בקשתו נבחנת, לבין מי שבקשתו נדחתה או שלא הגיש בקשה למקלט. בתי המשפט הכירו בזהירות הנדרשת בבחינת בקשות מקלט, שכן "הזכויות המוטלות על הכף במסגרת בחינת בקשתו של אדם למקלט הן זכויות האדם הגרעיניות והבסיסיות ביותר, ובראשן הזכות לחיים, הזכות לשלמות הגוף והזכות לחירות. קבלת החלטה שגויה בנדון יכולה להביא לתוצאות הרת אסון – גירושו של אדם למקום שבו הוא צפוי לרדיפה ונשקפת סכנה לחייו או לחירותו".¹³

נרחיב לגבי שני המקרים המאפשרים גירוש לפי נוסח החוק:

מקרה 1 – סיווג אדם כ"תומך בממשל"

החוק מעניק לשר הפנים סמכות לקבוע, כי אדם הוא "תומך בממשל מדינתו", בהתאם לחוות דעת של רשות האוכלוסין ובכפוף לעריכת שימוע לאותו אדם. החוק אינו מפרט מי הם הגורמים ברשות האוכלוסין וההגירה, שאמונים על גיבוש חוות הדעת, באילו אמות מידה על חוות הדעת לעמוד ומהו הרף הראייתי

¹² תיקון מס' 41 לחוק הכניסה לישראל, התשפ"ה-2025.

¹³ ע"מ 8675/11 מספן מזמור טדסה (Mespen Mezmor Tadessa) נ' יחידת הטיפול במבקשי מקלט, בס' 12 לפסק דינו של כב' השופט פוגלמן (פורסם בנבו, 14.5.2012).

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

הנדרש לקביעה כאמור. אם בתוך 30 ימים מן הקביעה לא הצליח "הנאשם" לסתור את החזקה, שר הפנים מחויב לבטל את רישיון הישיבה שלו ולהרחיק אותו למדינת מוצאו.

החוק מגדיר "תומך ממשל" כ"מסתנן שהביע תמיכה ישירה או עקיפה במשטר מדינתו, לרבות הצהרה פומבית בתמיכה במשטר או קיום קשרים מהותיים עם נציגי מוסדות השלטון". הגדרה כללית ועמומה זו אינה הולמת את מורכבות הזכאות להגנה בינלאומית. כך למשל, אזרחית חוף השנהב, המפחדת לשוב לארצה בשל החשש מפני בני משפחתה שיכפו על בנותיה השחתת איברי מינן, זכאית להגנה ללא כל קשר לעמדתה (תמיכה/התנגדות) למשטר בארצה.¹⁴

למבקשי מקלט עשויות להיות עילות שונות לבקש הגנה בישראל, שאינן קשורות לשאלת תמיכתם בממשל בארצם. כך למשל, הוכרה בידי יחידת הטיפול במבקשי מקלט רדיפת להט"ב ורדיפת נשות עריקים שנעצרו או נאסרו עקב עריקת בני זוגן באריתריאה, וכך גם בית המשפט העליון הכיר בסכנה הנשקפת לילדות במדינות בהן נהוג לקיים הליך להשחתת איברי המין שלהן.¹⁵ שאלות מסוג זה צריכות להיבחן ביסודיות, ברגישות ובזהירות שנקבעו ביחס להליך מקלט שהותוו בפסיקה ובנוהל הטיפול במבקשי מקלט. זו הייתה גם עמדת נציבות האו"ם לפליטים, שהבהירה כי דרך המלך לקבלת החלטות בנושא סכנה במדינת המוצא היא בדיקת בקשת המקלט ולא על בסיס מנגנון חדש שעוקף את מערכת המקלט.¹⁶

מקרה 2 – גירוש לאחר ביצוע עבירה פלילית

מדובר בהוראה חוק, המאפשרת גירוש לאחר ריצוי מאסר בגין עבירת פשע, כלומר עבירה שהעונש בצידה הוא שלוש שנים ומעלה, אף אם העונש שנגזר על ידי בית המשפט הוא קל יותר.

ראשית, אדם שעבר על החוק וריצה את עונשו, הוא אדם ששילם את חובו לחברה. גירושו מן המדינה, הוא בבחינת עונש כפול שאין לו הצדקה.

שנית, גירוש לפי אמנת הפליטים, שגם מדינת ישראל מחויבת להוראותיה, יעשה במקרים חריגים וחמורים במיוחד ולא בשל כל עבירת פשע כפי שמורה החוק הנ"ל. לפי אמנת הפליטים, מקרים מן הסוג כוללים פשעים נגד השלום, פשעי מלחמה, פשעים נגד האנושות, פשעים "לא פוליטיים" חמורים במיוחד.¹⁷ פשע "חמור" הוא פשע שדינו מוות או מעשה אחר שהעונש עליו חמור ביותר.¹⁸ זאת ועוד, ס' 32(1) ו-32(2) לאמנת הפליטים קובעים, כי גם במקרים של סכנה לביטחון הלאומי ולסדר הציבורי, גירוש לא יבוצע אלא "לפי התהליך הנכון של החוק".¹⁹ התהליך הנכון של החוק הוא בחינה ראויה של בקשת המקלט וקבלת הכרעה בה. החוק שעבר אינו כולל כל מנגנון או התייחסות למיהות הגורמים האחראים על יישומו.

יתרה מכך, לפי החוק הנ"ל, גירוש יתאפשר לאחר ריצוי עונש בכל העבירה שהעונש בצידה הוא שלוש שנים ומעלה, אף אם העונש שנגזר בפועל הוא פחות. הווה אומר, אם אדם הורשע בעבירת איומים, שהעונש בצידה עומד על שלוש שנים, אך העונש שנגזר עליו בפועל הוא עבודות שירות, הוא עדיין נכנס בגדרי החוק ועלול

¹⁴ בר"ם 5040/18 פלונית נ' רשות האוכלוסין וההגירה (פורסם בנבו, 9.2.2020).

¹⁵ שם.

¹⁶ פרוטוקול ישיבה 337 של ועדת הפנים והגנת הסביבה, הכנסת ה-25, בעמ' 54 (24.2.2025).

¹⁷ ס' 6(א) וס' 32 לאמנה בדבר מעמדם של פליטים, כ"א 189, 137 (נחתמה בשנת 1951) (אושרה ונכנסה לתוקף בשנת 1954).

¹⁸ נציבות האו"ם לפליטים מדריך וקווים מנחים להליכים וקריטריונים לקביעת מעמד של פליט, ס' 155 (הוצאה מחודשת, זינבה 2011);

<https://www.unhcr.org/il/wp-content/uploads/sites/6/2025/05/Handbook-and-Guidelines-2017-HEB-final.pdf>

¹⁹ ס' 32-33 לאמנה בדבר מעמדם של פליטים, כ"א 189, 137 (נחתמה בשנת 1951) (אושרה ונכנסה לתוקף בשנת 1954).

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

להיות מגורש מן המדינה. ברי כי אין ולו שמץ של הלימה בין ההסדר הקבוע בחוק לבין אמות-המידה המחייבות לפי אמנת הפליטים ולפי המשפט הבינלאומי. **החוק מתעלם כליל מן הדרישות המקובלות בעולם ומאפשר גירוש ללא מנגנוני הגנה נאותים ואף בגין עבירות שאינן נמנות עם הקטגוריה של פשעים חמורים במיוחד ובכך הוא מעמיד מבקשי מקלט בסיכון ממשי וחסר תקדים.**

שלישית, העובדה שאדם עבר עבירת פשע, אינה הצדקה לגרשו למקום שבו עלולה להישקף סכנה לחייו או לחירותו. **עקרון אי-ההרחקה של אדם למקום שבו נשקפת סכנה לחייו חל על כל סמכות שלטונית שעניינה גירוש אדם מישראל,**²⁰ **והוא חלק מהמשפט הבינלאומי המנהגי המחייב.**²¹ עקרון אי-ההחזרה גם מעוגן ב"נוהל הטיפול במבקשי מקלט מדיני בישראל" של רשות האוכלוסין וההגירה, ובהתאם לפסיקת בית המשפט העליון, גירוש אדם למקום שבו הוא צפוי לעמוד בפני סכנה לחייו או לחירותו, מהווה הפרה של הדין הישראלי והבינלאומי (בג"צ אל טאיי ואח' נ' משרד הפנים, פורסם בנבו 11.9.95).

האיסור על הרחקת אדם למקום שבו הוא עלול להיחשף לעינויים הוא מוחלט. דברים אלה אמורים במיוחד ביחס לאריתריאה (המדינה שבה מתמקד החוק הנ"ל), שבה נהוג השימוש בעינויים, ואשר הפרת זכויות האדם הנרחבת במדינה היא שמשמשת בסיס למדיניות אי-ההרחקה אליה אשר חלה מזה קרוב לשני עשורים.²² החוק מתעלם מחובות המדינה לפי עקרון אי-ההחזרה, ומאפשר הרחקה של אנשים למדינה שאין מחלוקת, כי היא מפירה זכויות אדם בסיסיות, באופן שמציב את חייהם וחירותם של אותם אנשים וילדיהם בסכנה ממשית. החוק גם לא כולל כל מנגנון לבחינת אותן סכנות, כנדרש בהתאם לאמנה, וגם לא נבחנה בהליך החקיקה חוות דעת מטעם משרד החוץ או משרד המשפטים, בניגוד לנדרש מהליכים הנוגעים למדיניות אי-ההרחקה קבוצתית.

החוק רצוף קשיים חוקתיים, אינו עומד בחובות המדינה לפי הדין הבינלאומי, אינו סביר ופוגע בזכויות הבסיסיות ביותר – לחיים, לחירות ולשלמות הגוף, באופן שאינו מידתי. הוא מתעלם לחלוטין מכך שמערכת המקלט הישראלית אינה מתפקדת, מן העובדה שבמשך למעלה משני עשורים בקשות מקלט אינן נבדקות בכוונת מכוון, ומאפשר גירוש של מבקשי מקלט למקומות שבהם נשקפת סכנה ממשית לחייהם.

בטרם גובש נוהל מוסדר של רשות האוכלוסין וההגירה בעניין יישום החוק, נציגי הרשות החלו לנסות ליישמו בבתי הדין למשמורת כאשר המטרה ברורה – גירוש בכל מחיר. תוך מסירת מידע חלקי ולקוי לבתי הדין, ובה בשעה שהיא מפרה באופן בוטה את אמנת הפליטים, את המשפט הבינלאומי ובסתירה להגנה הקבוצתית שישראל עצמה קבעה, ובהתעלמות מכל נורמה בסיסית של משטר דמוקרטי ושל הגנה על זכויות אדם, רשות האוכלוסין וההגירה גירשה אדם אריתראי מישראל לאריתריאה. בעת כתיבת שורות אלה ממש, אזרח אריתראי שחי בישראל, הפך לאדם חסר בית באוגנדה (בשל סירובה של אריתריאה לקבלו), ללא הגנה, ללא סיוע כלכלי ותוך מאמצים של ארגוני סיוע ישראלים להבין מה עלה בגורלו.

מציאות שבה אדם "נעלם" בעקבות פעולה של רשות ממשלתית, ללא מעקב, ללא אחריות וללא ידיעה על מקום הימצאו אינה מציאות שניתן להשלים עמה. זוהי פרקטיקה המאפיינת משטרים חשוכים ולא מדינות דמוקרטיות המחויבות לשלטון החוק, לשקיפות ולהגנה על זכויות אדם.

²⁰ בג"ץ 5190/94 אל טאיי ואח' נ' שר הפנים, מט(3) 843 (1995), פס' 7 לפסק דינו של הנשיא ברק.

²¹ בג"ץ 7146/12 אדם נ' הכנסת, סו(1) 717 (2013), פס' 8 לפסק דינו של השופט פוגלמן.

²² מחלקת המדינה האמריקאית דיווחי מדינות לשנת 2024 על פרקטיקות זכויות האדם באריתריאה (2024); <https://www.state.gov/reports/2024-country-reports-on-human-rights-practices/eritrea>

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

התעלמות מפרקטיקה חמורה זו אינה רק הפקרה של מבקש מקלט אחד, אלא היא יצירת תקדים מסוכן, שלפיו הפגיעה בזכויות האדם של מי שהמדינה מזהה כ"חלשים" היום עלולה להפוך מחר לכלי הפוגע בכל אחד ואחת מאיתנו.

ג. הצעת חוק האזרחות (תיקון – אי-מתן אזרחות לילדו של אדם שנכנס לישראל שלא כדין), התשפ"ה-2025, פ/5534/25,²³ של חה"כ יבגני סובה ממפלגת ישראל ביתנו – הונחה על שולחן הכנסת לדיון מוקדם (לפני טרומית).

הצעת החוק מבקשת למנוע מתן מעמד מילדים שהוריהם נכנסו לישראל שלא כדין. במדינת ישראל, למרות שמבקשי המקלט שוהים בה כדין, הכניסה שלהם למדינה עדיין מוגדרת כ"הסתננות" כך שלעמדת הממשלה מדובר בכניסה שלא כדין. כלומר מצד אחד, המדינה מכירה בכך שמדובר במבקשי מקלט ולא ב"מסתננים" ולכן מנפיקה להם רישיונות שהייה ולא מגישה כתבי אישום בגין הסתננות לפי החוק למניעת הסתננות.²⁴ מצד שני, הרשויות מתעקשות לסווג את הכניסה של מבקשי המקלט לישראל כ"הסתננות", תוך התעלמות מכוונת מכך שמדובר במי שנמלטו ממשטרים רצחניים במדינות מוצאם ונסו על נפשם על מנת להציל את חייהם ואת חיי ילדיהם.

אף אם נתעלם מן העובדה שהמדינה מכנה את מבקשי המקלט כ"מסתננים" שלא בצדק, החקיקה הנ"ל, מכוונת באופן ישיר לילדיהם של מבקשי המקלט, שבוודאי לא היו להם שליטה או כוונה בנוגע לפעולות של הוריהם. אי מתן מעמד לילדים הללו, שחלקם נולדו בישראל, היא בבחינת הוספת חטא על פשע והיא משקפת את ההתעמרות השיטתית של נציגי הציבור במבקשי המקלט ובילדיהם. הצעת החוק נמצאת בשלב מוקדם, אך יש לראותה כחלק ממארג כולל של הצעות חוק שמטרתן היא מניעת זכויות בסיסיות ממבקשי המקלט וילדיהם השוהים בישראל.

ד. הצעת חוק העונשין (תיקון – הורדת גיל האחריות הפלילית לילדי מסתננים לעשר שנים), התשפ"ה-2025, פ/6048/25,²⁵ של חה"כ לימור סון הר מלך ממפלגת עוצמה יהודית – הונחה על שולחן הכנסת לדיון מוקדם (לפני טרומית).

גיל האחריות הפלילית הקבוע בחוק העונשין עומד על 12 שנים. הצעת החוק הנ"ל, מבקשת להוריד את גיל האחריות הפלילית, אך ורק עבור ילדים למבקשי מקלט (המכונים בהצעת החוק "ילדי מסתננים"), לעשר שנים. הצעת החוק מופרכת מיסודה. היא איננה כוללת אף מחקר או סקירה תומכים, ודברי ההסבר אינם כוללים נימוק או צידוק כלשהו מלבד משפט בודד שבו נכתב כי "בתקופה האחרונה אנו עדים לתופעה של כנופיות המורכבות מילדי מסתננים בדרום תל אביב, אשר מסתובבות ברחובות ומבצעות מעשי אלימות חמורים לצד הטלת אימה על כלל תושבי המקום".

מדובר בהצעת חוק גזענית ומבישה, החותרת להפללה ולהכללה של קבוצה שלמה של קטינים אך בשל מוצאם ומעמד הוריהם. במקום להשקיע במסגרות תומכות דוגמת מרכזי נוער, חוגים, תוכניות העשרה וליווי בשעות אחר הצהריים, המדינה בוחרת להתעלם מהתנאים שהיא עצמה יצרה, ומתעוררת רק כשמדובר

²³ הצעת חוק האזרחות (תיקון – אי מתן אזרחות לילדו של אדם שנכנס לישראל שלא כדין), התשפ"ה-2025.

²⁴ החוק למניעת הסתננות (עבירות ושיפוט), התשי"ד-1954.

²⁵ הצעת חוק העונשין (תיקון – הורדת גיל האחריות הפלילית לילדי מסתננים לעשר שנים), התשפ"ה-2025.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

בהפעלת סמכויות אכיפה וענישה. הצעת החוק איננה פתרון למצבם העגום של ילדי מבקשי המקלט. ובלאו הכי, ברי כי חברת הכנסת העומדת מאחוריה אינה מעוניינת במציאת פתרון, אלא בתיוגם של ילדים שמלכתחילה נולדו למציאות של הדרה ל"עבריינים" בגיל צעיר יותר תוך שימוש בפגיעותם כעילה לכליאתם.

אין חולק כי ילדים מבקשי מקלט מתמודדים עם מציאות חיים קשה ורוויית חסמים²⁶: הם מודרים ממערכת חינוכיות וחברתיות, הם מודעים לסטטוס שלהם ולעובדה כי המדינה תעשה ככל שביכולתה כדי לא לתת להם מעמד, הם נתונים לתיוג מתמשך מצד משרדי הממשלה, רשויות האכיפה ונבחרי הציבור והם חיים בעוני עמוק המעצים סיכוני קצה. תנאים אלה, שנוצרים במובהק כתוצאה ממדיניות ממשלתית ארוכת שנים, עלולים להוביל להתנהגויות שוליים, אך הפתרון איננו בהורדת גיל האחריות הפלילית ובהפניית ילדים בני עשר לבתי הסוהר. צעד כזה אינו מתקן את הכשל אלא מנציח אותו ומגלגל את האחריות מנבחרי הציבור הקובעים מדיניות הפוגעת בילדים אל הילדים עצמם.

ה. ישנם חוקים נוספים המצטרפים למגמה המדאיגה של פגיעה שיטתית בזכויות מבקשי המקלט והפליטים בישראל, ובהם הצעת חוק העמותות (תיקון – תרומה מישות מדינית זרה), התשפ"ה-2024, המאפשרת הטלת מיסוי ענישתי גורף על ארגוני החברה האזרחית.²⁷ במקרה זה, הפגיעה איננה רק במבקשי המקלט עצמם, אלא במי שפועל להגן עליהם ולשמור על זכויותיהם. הצעת החוק המצויה בהכנה לקריאה ראשונה בוועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת, כבר מייצרת אפקט מצנן שמוביל תורמים להסיט את תרומותיהם לעמותות אחרות שסביר להניח כי לא ימוסו בהתאם לחוק.

שתיקה מול פגיעה בקבוצות חסרות הגנה סוללת את הדרך לשימוש עתידי בכלים פוגעניים כלפי קבוצות נוספות בחברה. לפיכך, יש להיאבק במהלכים אלו כחלק מהמאבק הכולל בהפיכה המשטרית, מתוך הבנה שמדובר במהלך רחב של שינוי שיטת המשטר ולא בצעדים נקודתיים כלפי פליטים בלבד.

²⁶ א.ס.ף, "סוגרים לך דלת" דו"ח על מצב ילדי פליטים ומבקשי מקלט בישראל.

²⁷ הצעת חוק העמותות (תיקון – תרומה מישות מדינית זרה), התשפ"ה-2024.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

הדרה שיטתית וממוסדת מזכויות בסיסיות

מבקשי המקלט והפליטים בישראל מודרים בעקביות ובאופן שיטתי ממכלול הזכויות הבסיסיות המוקנות לכל אדם החי במדינת ישראל. מדובר במדיניות מכוונת של הדרה ממוסדת, שנועדה להכביד על חייהם של מבקשי המקלט והפליטים עד כדי ייאוש ולעודד את עזיבתם "מרצון" ממדינת ישראל למדינות אחרות.²⁸ מדיניות זו מתממשת הן באמצעות אי מתן מעמד שבמקומו, ובלית ברירה, מוענקת הגנה ארעית ובלתי יציבה, והן באמצעות שלילה שיטתית של גישה לשירותים חיוניים בתחומי הבריאות, הרווחה, החינוך התעסוקה ועוד כפי שיפורט להלן. תכליתה המוצהרת והסמויה של מדיניותן של ממשלות ישראל לאורך השנים, היא הפיכת את חייהם של מבקשי המקלט בישראל לבלתי אפשריים, עד כי יראו ביציאה מישראל את האפשרות היחידה העומדת בפניהם.

היעדר מספר מזהה אחיד

א. היעדר מספר מזהה אחיד למבקשי מקלט בישראל הוא כשל מערכתי יסודי, המשמש כבסיס לשורה ארוכה של קשיים נוספים. מקורו ב"חטא הראשי" של אי-הענקת מעמד: ללא מעמד אין תעודה רשמית, וממילא אין מספר זיהוי. **רשות האוכלוסין מתנגדת בעקביות להקצאת מספר מזהה ייעודי, מספר שאינו תלוי במתן מעמד כלשהו בטענה, כי הדבר עלול ליצור זיקה של מבקשי המקלט לישראל. בפועל, מבקשי המקלט חיים בישראל וצריכים גישה לשירותי בריאות, חינוך, תחבורה ושירותים מנהליים נוספים, ולכן גם באין מספר מזהה רשמי, כל משרד ממשלתי מנפיק להם מספר מזהה פנימי משלו. מאחר שהרשויות אינן מסונכרנות ביניהן, אותו אדם עשוי להחזיק בעשרות מספרים שונים בכל אחת מן הרשויות.**

ב. החמור מכל הוא מצבם של קטינים עד גיל 18, שאינם נרשמים באף מערכת במספר עצמאי (מלבד במשרד החינוך, שגם בו הם מקבלים מס' מספרים לאורך השנים) ונאלצים להשתמש במספר הוויזה של אמם. בדיונים בכנסת היה קונצנזוס מלא בין כל משרדי הממשלה באשר לצורך הדחוף במספר מזהה אחיד, אך לא נעשתה אף פעולה לקידום הנושא מכיוון שרשות האוכלוסין התמידה בהתנגדותה. התוצאה היא מערך בירוקרטי בלתי-סביר, הגורם לכך שכל פעולה בסיסית של מבקשי המקלט הופכת להליך מורכב עד לא ישים ללא יכולת לייצר רצף מידע או טיפול תקין הן עבור מבקש המקלט והן עבור הרשות.

רווחה, עוני ואי ביטחון תזונתי

א. דו"ח מחקר של א.ס.ף – ארגון סיוע לפליטים ולמבקשי מקלט בישראל ומרכז אדוה – מכון מחקר חברתי-כלכלי לקידום שוויון וצדק חברתי, מציג ממצאים על מצבם הכלכלי-חברתי של פליטים וחסרי מעמד בישראל הבאים בשעריהם של ארגוני הסיוע. המחקר, ראשון מסוגו, מבוסס על סקר שנערך באמצעות שאלונים שעליהם ענו כ-250 משיבים, רובם פליטים מאריתריאה אך חלקם גם מאוקראינה וממדינות אחרות.²⁹ לפי ממצאי הדו"ח, **רמת אי הביטחון התזונתי בקרב אוכלוסייה זו עומדת על שיא של 85% החיים באי ביטחון תזונתי, ו-55% החיים באי ביטחון תזונתי חמור. רוצה לומר, יותר ממחצית מאוכלוסיית הפליטים שנסקרה, חיה בהיעדר יכולת כלכלית או נגישות**

²⁸ עומרי אפרים "אלי ישי: הוריתי על מעצר אריתראים וסודנים, אמאיש עליהם את חייהם" *ynet* (16.8.2012).

²⁹ עניים שלא נספרים – עוני בטחון תזונתי ורווחה כלכלית בקרב מבקשות ומבקשי מקלט בישראל, מאי 2025.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

סדירה לתזונה בסיסית הנדרשת לקיום מאוזן ותקין. לשם השוואה, האחוזים באוכלוסייה הכללית עומדים על 20% החיים באי ביטחון תזונתי. אלו נתונים שמוצגים תדיר למשרדי הממשלה וצרכים להדאיג כל אדם שזכויות אדם הן בראש מעייניו. **העוני המחפיר, איננו גזירת גורל, אלא הוא תוצאה ישירה של מדיניות הממשלה כלפי מבקשי המקלט והפליטים החיים בישראל.** כאשר המדיניות היא לדחוק את מבקשי המקלט לשוליים ולהקשות עליהם עד שלא יוכלו לשאת עוד את חיי היומיום, הרי שהמסר הממשלתי משתמע כמעין מקבילה מודרנית לעיקרון העתיק "כופין אותו עד שיאמר: רוצה אני." אלא שכאן המשמעות היא "רוצה אני לצאת מישראל." כך הופכת המצוקה לכלי מדיניות, והנתונים החריפים אינם תופעת לוואי אלא התוצאה הישירה והמתבקשת שלה.

ב. **פליטים ומבקשי מקלט, בשל היותם חסרי מעמד, אינם זכאים לקצבאות הביטוח הלאומי,** אף שהם נמנים על אחת הקהילות המוחלשות ביותר בישראל. אף אם הם עומדים בכל מדדי הזכאות, הם אינם מקבלים קצבאות זקנה, נכות, סיעוד, הבטחת הכנסה, מזונות, גמלת ילד נכה ועוד. המדינה באופן מכוון מונעת מהם קבלת מעמד ובשל היעדר המעמד הם אינם זכאים לקצבאות.

ג. אף שקבוצת הפליטים כוללת ברובה אנשים שחיים בעוני ובאי-ביטחון תזונתי, כמפורט לעיל, הם אינם זכאים לרוב הגדול של שירותי הרווחה והביטחון החברתי. בשנים האחרונות, הורחבו במעט שירותי הרווחה הניתנים לפליטים, אך הם כוללים רק השמות במסגרות חוץ ביתיות וניתנים רק ל-3 קבוצות קצה שנשקפת להן סכנה חירומית ומיידית: נשים שהן קורבנות לאלימות במשפחה, בעלי מוגבלויות ודרי רחוב. בפועל, גם ההשמות הללו קשות מאוד לביצוע בשל חסמים שונים ובראשם היעדר ביטוח בריאות.

ד. **קהילת מבקשי המקלט והפליטים בישראל אינה זכאית לקבל סל שיקום בקהילה למתמודדי נפש,** הניתן לאזרחים ותושבים ישראלים בעלי 40% נכות נפשית ומעלה. המשמעות היא שאנשים המתמודדים עם השלכות נפשיות קשות של טראומות העבר מהמלחמה במדינת המוצא, ממסע הבריחה, משבי או עינויים, מאלימות מינית, או מסחר ועבדות נותרים ללא כל מערך שיקום קהילתי.

ה. למרות מצבה הסוציו-אקונומי הקשה של אוכלוסיית הפליטים ומבקשי המקלט ולמרות שרובם עומדים בקריטריונים לקבלת סיוע מהרווחה, לקבלת סלי מזון ולהיכללות במיזם הלאומי לביטחון תזונתי, **מרבית לשכות הרווחה העירוניות, שאחראיות על מתן השירותים לתושבי הערים, ביניהם פליטים ומבקשי מקלט, נמצאות בעומס מערכתי וחסרות מידע לגבי הזכויות המעטות שכן מגיעות להם ועל כן לא מטפלות באוכלוסייה זו, או מציעות לה טיפול חסר.** ישנן גם לשכות רווחה עירוניות שמסרבות לתת שירותים לפליטים ולמבקשי מקלט, למרות שהן מחויבות על פי חוק ונהלי משרד הרווחה לסייע (למשל במקרים של אלימות במשפחה או בסיוע כלכלי למי שסובל מאי ביטחון תזונתי). באופן תדיר נאלצים ארגוני הסיוע לתווך בין מבקשי מקלט ללשכות הרווחה העירוניות.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

1. מעבר לפגיעה הקשה בחייהם של הפליטים ומבקשי המקלט, ישנן כמובן השפעות רוחב. חיים בעוני וללא ביטחון תזונתי, מגבירים את תחושות הייאוש והתסכול, מעלים את הסיכון לתופעות שליליות של הסללה לשוליים החברתיים ואף התדרדרות לפשיעה ומרחיבים את הוצאות המדינה על שיקום ובריאות.

יש לאפשר לפליטים ולמבקשי המקלט גישה מלאה לזכויות רווחה. יש לכלול את הפליטים ומבקשי המקלט במיזם הלאומי לביטחון תזונתי באופן פרו אקטיבי, לאתר את הזקוקים לסיוע ולהנגישו. כמו כן, יש לאפשר מתן סיוע חיוני לפליטים ולמבקשי מקלט בתחומי הביטחון הסוציאלי (קצבאות ביטוח לאומי), סיוע כספי בדיור במצבים קיצוניים, שירותי רווחה וכמובן סל שירותי ביטוח בריאות בסיסי.

בריאות

א. ע"פ מחקר "עניים שאינם נספרים" כמחצית מהפליטים הבוגרים וכרבע מילדיהם אינם מבוטחים בביטוח בריאות. רק 25% מהמשיבים העידו, כי מצב בריאותם טוב, כאשר 44% מהם מדווחים על מצב בריאותי לקוי ו-31% על מצב בריאותי קשה. רבים מן המשיבים דיווחו, כי ויתרו על טיפול רפואי עקב מצבם הכלכלי. תקנות הבריאות החדשות מאפשרות ביטוח בריאות לאריתראים, לסודנים ולאוקראינים בלבד. אוכלוסיות דוגמת אתיופים וקונגולזים מוחרגות מהן ולכן רבים אינם מבוטחים בביטוח בריאות ומצבם הבריאותי והנפשי מתדרדר כפי שיפורט להלן.

ב. תקנות ביטוח בריאות ממלכתי (הסדרים לעניין רישום בקופת חולים ומתן שירותי בריאות לנמצאים בישראל שאינם מבוטחים לפי החוק), התשפ"ד-2024:

1. ביולי 2024, נכנסו לתוקף תקנות ביטוח בריאות ממלכתי, המיועדות לחסרי מעמד השהים בישראל. על פי התקנות, בגירים אזרחי אריתריאה, סודן ואוקראינה בני 60+, וילדיהם מתחת לגיל 18, רשאים לרכוש ביטוח בקופת חולים לאומית, תמורת תשלום חודשי של 331 ש"ח למבוגר ו-145 ש"ח לילד, כאשר בכל שנה הסכום עולה.

2. על אף שהמהלך מבטא הכרה בכך שישנן אוכלוסיות רבות, שאינן בעלות מעמד בישראל אך שוהות בה באופן חוקי וזקוקות לביטוח רפואי, התקנות שהותקנו מדירות רבים מן האפשרויות להתבטח. קטינים שלא נכללו בקבוצות הזכאות המצומצמות, כל מבקשי המקלט הבגירים בני 18-60 ומי שאינו עומד בתנאי התשלום, מוחרגים מביטוח בריאותי ציבורי. כמו כן, התקנות כוללות הוראות שמובילות גם את הזכאים שנרשמו להסדר להיפלט מן המערכת. מציאות זו מייצרת מצבים מסכני חיים.

3. התקנות חלות רק על קטינים (עד גיל 18) ועל אנשים מעל גיל 60. הבריאים מבין הבגירים שיכולים לעבוד, יהיו תלויים בביטוחי עובד זר, המספקים מענה חלקי בלבד (אינם מכסים בעיות בריאות קודמות ומחלות כרוניות) ולכן רבים נותרים ללא מענה רפואי הולם. הנחת היסוד שבגירים בגילאי העבודה מבוטחים באופן מספק ע"י המעסיק במסגרת "ביטוח עובדים זרים" מוטעית עובדתית, ואף נוגדת את ההיגיון הביטוחי אשר נועד לייצר רשת ערבות הדדית בין כלל המבוטחים ומונעת מהם את הנגישות לשירותי בריאות בעת הצורך. ביטוחי עובד זר נועדו לעובדים המוזמנים לישראל לשם עבודה, לאחר ביצוע בדיקות רפואיות, וככלל אמורים לשהות בישראל תקופות קצרות יחסית

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

ולשוב לאחר מכן לארצותיהם. הגם שניתן לחלוק על חלק מן ההוראות, שנקבעו לפני 20 שנים גם ביחס למהגרי העבודה ברישיון, ברי כי ביטוחים אלו לא נועדו לחול על פליטים שחיים בישראל שנים ארוכות, חלקם במצבים פגיעים ביותר. ביטוחי עובד זר הם ביטוחים חלקיים, הנתונים לשליטת המעסיק ומותני העסקה וכוללים הוראות כגון קטיעת הביטוח עם אובדן כושר עבודה. הם לא מגנים על המבוטחים בשלל מצבים וכאמור אינם מכסים מצבי בריאות קודמים.

4. **בגירים שאינם יכולים לעבוד בעבודות הזמינות להם, שהן לרוב עבודות פיזיות, לא יזכו לביטוח רפואי. כמו כן, ישנם מי שמצבם הרפואי הקודם, מוביל לסירוב של חברת הביטוח לבטחם.** בהיעדר ביטוח רפואי, אף מעסיק לא מסכים לשלבם בעבודה. מדובר במעגל שוטה: מצב רפואי קשה -> סירוב לבטח לבטח בביטוח בריאות -> סירוב להעסקה -> החמרת המצב הכלכלי -> החמרת המצב הרפואי. אנשים בריאים שעבדו והיו מבוטחים אבל חלו או נפצעו ואיבדו זמנית את כושר העבודה מאבדים את הביטוח הרפואי דווקא כשהם זקוקים לו יותר מכל. חולים ואלו שנפצעו לא מדווחים על כך כדי לא לאבד את עבודתם וכפועל יוצא את ביטוח הבריאות, ומצבם מידרדר. כמו כן, צעירים הסובלים ממחלות כרוניות נותרים ללא אפשרות לשירותי בריאות בהגיעם לגיל 18, שכן מחלתם תוחרג כ"מצב רפואי קודם", ובמקרים אלו הביטוח מהמעסיק לא יממן טיפולים חיוניים שמאפשרים להם לשמור על הבריאות ולמנוע החמרה מסוכנת במצבם.

5. **סכום דמי הביטוח הנדרשים למי שכן זכאי, עומד על 331 ש"ח למבוגר (מעל 60+) ו-145 ש"ח לקטין (עד גיל 18). התקרה המשפחתית שעמדה על 240 ש"ח לפני התקנת התקנות בוטלה.** מדובר בסכומים שלא ניתן לעמוד בהם, בייחוד עבור שכבת האוכלוסייה שהתקנות מיועדות לה. **הסכומים הגבוהים, כבר מובילים למצבים בלתי אפשריים של משפחות שנדרשות להחליט מי מילדיהם יבוטח ומי לא וילדים נותרים ללא ביטוח בריאות.** אין צורך להכביר במילים על ההשלכות של היעדר ביטוח בריאות בוודאי עבור ילדים. מבוגרים שאינם עובדים ואינם זכאים לאף קצבה או לתמיכה כלכלית, לא מצליחים לעמוד בדמי הביטוח ומוצאים עצמם בסכנת חיים ממשית. מחירי ההסדר מחריגים בפועל דווקא את הפגיעים ביותר. מתוך כ-400 פליטים אריתראים מעל גיל 60, כ-30 בלבד מבוטחים בהסדר. על אף שיעורי רישום גבוהים במיוחד לאחר כניסתן לתוקף של התקנות, מאות משפחות, על פי דיווחים מהשטח, אינן עומדות בתנאי התשלום וכבר נפלטו מההסדר או נידונו לתקופות המתנה שפגעו בנגישות לשירותים, לאחר שהצטברו חובות בהיעדר יכולת לשלם את דמי הביטוח החודשיים.

6. **התקנות קובעות תקופת אכשרה ארוכה במיוחד שמותירה גם היא רבים, מבוגרים וילדים, ללא נגישות לשירותי בריאות. ביחס למי שנכנסו לישראל לאחר ה-7.1.2024 נקבעה תקופת אכשרה בת 27 חודשים, שבה לא ניתן יהיה להצטרף להסדר הביטוחי. ההוראה מותירה מבוגרים וילדים זמן רב ללא ביטוח רפואי כללי. יתרה מכך, גם בחלוף 27 החודשים, ייאלצו המבקשים להצטרף לביטוח להמתין חצי שנה נוספת שבה יקבלו שירותי בריאות מצומצמים בלבד. כמו כן, כל מי שנרשם אחרי 1.1.2025, כולל התינוקות שנולדו לאחר תאריך זה, נדונו לזמני המתנה שמונעים מהם טיפול חיוני בזמן, כולל כל שירותי הבריאות מעבר לשירותים הבסיסיים במרפאות בקהילה. זמני המתנה אלו הובילו כבר להידרדרות בריאותית של מבוטחי הקופה החדשים, שנאלצים לשלם דמי ביטוח מלאים ולשלם במקביל על טיפולים בשוק הפרטי או לחכות עד להידרדרות חירומית**

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

שמצדיקה אשפוז. נכון לפרסום דוח זה, ועל אף פרסום טיוטת ביטול תקופת ההמתנה עבור תינוקות שנולדו לאחר 1.1.2025, לא חל שינוי במדיניות מסוכנת זו.

7. התקנות ביטלו את "הסדר מאוחדת" שנועד להבטיח שירותי בריאות לקטינים. מדובר בהסדר אשר התקיים למעלה מ-20 שנים, והבטיח ביטוח בריאות ממלכתי לקטינים חסרי מעמד עד גיל 18 השוהים בישראל, ללא קשר למדינת המוצא שלהם, בין אם הם נמצאים בישראל תחת תחת הגנה קבוצתית ובין אם לאו. **התקנות החדשות מחריגות את כל הילדים שאינם זוכים להגנה קבוצתית. כל מי שאינו ממוצא אריתראי, סודני או אוקראיני לא יוכל להיות מבוטח בביטוח בריאות כלל אף לא בתשלום.** יתרה מכך, גם מבין קבוצת הזכאים, מי שלא היו מבוטחים קודם לכן או שאחד מן ההורים אינו שוהה בישראל כדן, לא יוכלו להתבטח. מדובר בצעד המסכן את חייהם של אלפי ילדיהם השוהים בישראל תוך מניעת גישה לטיפולים רפואיים הכרחיים. יש בכך הפרה של הדין הבינלאומי ואף של הדין הפנימי של מדינת ישראל בניגוד להצהרותיה של המדינה עצמה אשר ניתנו לאחר חשיבה ממושכת ומושכלת (ועדת חורב, בג"ץ סולומוטין, הודעה השר אשר עוגנה בבג"ץ 1386/19).

8. **מדובר על ילדים שנמצאים בישראל שלא מבחירה וללא כל יכולת השפעה על נסיבות חייהם. ללא ביטוח בריאות, הם לא יכולים לקבל טיפול מינימלי או להגיע לבדיקה שגרתית אצל הרופא, אפילו אם הם בעלי צרכי בריאות ייחודיים דוגמת אוטיזם, עיכוב התפתחותי, אפילפסיה, סוכרת ואף סרטן.** כמו כן, מודרים מן ההסדר ילדים חסרי מעמד שהוכרו כקורבנות סחר אך לא זכו להגנה קבוצתית, ילדים שהוריהם נמצאים בשלבים שונים של הליכי הסדרת מעמד, ילדים חסרי מעמד הנמצאים באומנה ואף ילדים שאחד מהוריהם ישראלי אך אינו מכיר בילד. יתרה מכך, ילדים שהוריהם יאבדו את אשרת השהייה בישראל, ייפלטו מביטוח הבריאות, כך שאם הקטין זכאי והתחיל לקבל טיפול, הוא עלול למצוא את עצמו במצב של קטיעת רצף טיפולי בניגוד לעיקרון הבסיסי של שמירה על טובת הילד. המדינה, באופן מודע, מפקירה את זכותם לבריאות של קטינים רבים מקרב האוכלוסיות הפגיעות ביותר בישראל ומובילה לסיכון חיים ממש ויום יומי.

חשוב להבהיר: אין מדובר במצב תאורטי. זו מציאות החיים של אלפי ילדים חסרי מעמד השוהים בישראל. ילדים שהיו קורבנות לסחר בבני אדם אינם מקבלים טיפול, תינוקות עם בעיות רפואיות מסכנות חיים אינם מצויים במעקב וילדים הסובלים ממחלות כרוניות אינם מקבלים טיפול ומצבם מתדרדר. לא ניתן להשלים עם מציאות שבה חייהם של ילדים רבים מצויים בסיכון יום יומי על לא עוול בכפם ובניגוד לכל עיקרון משפטי ומוסרי, פנימי ובינלאומי. הפגיעה קשה וכואבת במיוחד כשמדובר בילדים חסרי מעמד עם מחלות קשות, עיכובים התפתחותיים או מוגבלויות, שנותרים ללא נגישות לבדיקות רפואיות, אבחונים, טיפולי התפתחות הילד, תרופות, ניתוחים ומעקבים. יש לכך השפעה מזיקה והרסנית על התפתחותם התקינה, אשר תגבה מחיר עצום בהתפתחותם ובריאותם, בהווה ובעתיד. פגיעה זו הובילה כבר להיעדר אבחון וטיפול מוקדמים, אשר בכוחם למנוע החמרה במצבם של ילדים עם עיכובים התפתחותיים או מוגבלויות מורכבות, הדורשת טיפול מורכב ויקר יותר בהמשך. ביטול הנגישות לאבחון ולטיפול מוקדמים ולשירותי בריאות ימנעו גם את האפשרות לשפר את סיכוייהם וזכותם לשילוב בחינוך ובקהילה, ולמיצוי הפוטנציאל שלהם.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

כשאין ביטוח, האפשרות היחידה לקבלת טיפול רפואי במערכת הבריאות הציבורית, למעט מצבים בהם המצב הרפואי מסכן גם את בריאות הציבור בישראל, היא הגעה לבתי החולים במצבי חירום, או קבלת טיפול רפואי נקודתי בתשלום במיון הקדמי של מרפאת "ביקורופא" בעיר חולון. במידה והתקבל טיפול רפואי חירומי בבית החולים, לאחר קבלת הטיפול הרפואי, המוסדות הרפואיים דורשים סכומי כסף אדירים על הטיפול והאשפוז אם התבצע. מופעל לחץ רב מצד בתי החולים על הצעירים לכסות את החוב, כאשר ברור שאין באפשרותם לעשות זאת ולכן המוסדות הרפואיים נותרים עם חובות אבודים. **מלבד הפן המוסרי, היעדר ביטוח בריאות אינו "משתלם" גם מבחינה כלכלית עבור המדינה**³⁰ בגין חובות רבים שלא שולמו, ולפי תשובות שהתקבלו במסגרת בקשות חופש מידע, החובות האבודים למערכת הבריאות מסתכמים בכ- 660,000,000 ש"ח. היעדר ביטוח או סל שיקום וסיוע מתאימים, מובילים לכך שמצבים כגון מוגבלות פיזית או נפשית, התמכרות ועוד, נותרים ללא טיפול ותמיכה חיוניים, וגורמים למצבי קיצון מסכני חיים, כולל הידרדרות לחיים ברחוב, עבודה בזנות ופגיעות מיניות.

מערכת החינוך ומסגרות לגיל הרך

א. שלילת טיפול מילדים אוטיסטיים חסרי מעמד המשובצים בגנים ייעודיים

1. ילדים בגילאי 3-7, שאובחנו על הרצף האוטיסטי ושוהים במסגרות ייעודיות דוגמת גני תקשורת ומעונות יום, זכאים על פי חוק ביטוח בריאות ממלכתי לסל טיפול בריאותי מקדם (טב"מ). מדובר בשירותים משלימים שמטרתם לסייע להתפתחות הילדים כגון קלינאי תקשורת, מרפאים בעיסוק, פסיכולוגים, רופאים (נוירולוג ילדים, פסיכיאטר ילדים, רופא ילדים) ועוד. עד לחודש נובמבר 2024, כפי שראוי היה לעשות, כל הילדים שהופנו לגני התקשורת, וביניהם ילדי פליטים, ילדי עובדים זרים וילדי ישראלים, היו זכאים לסל השירותים הניתנים באמצעות עמותות במימון משרד הבריאות.
2. בחודש נובמבר 2024, ללא התראה מוקדמת, בוצע שינוי דרקוני בהנחיות משרד הבריאות והוחלט, כי ילדי עובדים זרים וילדי פליטים לא יקבלו את הטיפול הנדרש, כאשר חבריהם, ילדי ישראלים, ימשיכו לקבל טיפולים. בקשותיהן הקבועות של העמותות המספקות את שירותי הליווי והתקשורת בגנים הייעודיים לסבסוד המימון סורבו, בטענה שהלשכה המשפטית של משרד הבריאות אינה מאשרת עוד את המימון לילדים חסרי מעמד.
3. ילדים חסרי מעמד הם חלק מאוכלוסייה המודרת תדיר מן השירותים שניתנים על ידי מוסדות המדינה. ההדרה משירותי הבריאות והרווחה של ההורים מדרדרת משפחות רבות למצוקה כלכלית וחברתית קשה שמעמידה את ילדיהם במצבי סיכון. אף שהרוב המוחלט של ילדי הפליטים נולדו בארץ, רבים מהם, גם אלו שאינם מתמודדים עם לקות אורגנית, סובלים מפערים התפתחותיים, לימודיים ושפתיים, ונקודת הפתיחה שלהם היא נמוכה יותר, קל וחומר כשמדובר בילדים שנמצאים על הספקטרום האוטיסטי. הפסקתם הטיפולים הייעודיים משמעותה נסיגה ודאית במצב הילדים, שכן להורים אין יכולת לשלם על הטיפולים היקרים באופן פרטי, דבר שישאיר את הילדים ללא טיפול כלל.

³⁰ א.ס.ף, רופאים לזכויות אדם ומכון אדוה - מכתב למנכ"ל משרד הבריאות בנושא טיטות תקנות ביטוח בריאות ממלכתי - התייחסות מהיבט כלכלת בריאות.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

4. פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל בשיתוף פעולה עם העמותות המספקות את השירותים בגנים, פנה פעמים רבות למשרד הבריאות תוך פירוט ההשלכות ההרסניות של מניעת הטיפול מן הילדים, ובלית ברירה, לאחר סירוב משרד הבריאות לחזור בו מהוראתו נאלצנו להגיש עתירה שעודנה מתנהלת. הילדים בשלב זה ממשיכים לקבל את הטיפולים, תוך הצהרות חוזרות של משרד הבריאות, כי אין בכך משום התחייבות לסבסוד לשנים הבאות.

נסיבות חייהם העגומות מלכתחילה של ילדי הפליטים השוהים בישראל, אינן יכולות לשמש בסיס להפליה נוספת ואנו ניאבק בכך שהם ימשיכו לקבל את הזכויות שהם זכאים להן.

ב. סגירת מסגרות "יוניטף"

1. **עמותת יוניטף** מפעילה מסגרות חינוכיות-טיפוליות לגיל הרך, שמעניקות מדי יום מענה מקצועי לכ- 560 פעוטות בסיכון בתל אביב, רחובות ואילת. המסגרות של יוניטף הן אלטרנטיבה בטוחה למסגרות הלא מפקחות שבהן נאלצים בלית ברירה לשהות ילדי פליטים, המכונות לעיתים "מחסני ילדים" או "בייביסיטרים". המסגרות הבלתי מפקחות מנוהלות על ידי נשים שלרוב לא עברו הכשרה לטיפול בפעוטות. התנאים הפיזיים, הבטיחותיים והחינוכיים בהן לרוב אינם ראויים והיחס בין מספר הילדים למספר המטפלות אינו עומד בתקנה הנדרשת. ואולם, חיים ללא מעמד, ללא זכויות, בעוני ובשולי החברה, לא מותירים להורים ברירה אלא לעבוד שעות רבות ולהשאיר את הילדים הרכים במסגרות הללו במצבי סיכון.

2. לנוכח מציאות זו, ולאור מחויבותה של מדינת ישראל לאמנה לזכויות הילד, אימצה המדינה את **מודל יוניטף** כפתרון מערכתי שנועד להגן על הפעוטות, להבטיח את ביטחונם ולאפשר להם התחלה בטוחה ובריאה לחיים. [החלטת ממשלה מס' 2487 והחלטת ממשלה מס' 796](#), הממשיכה אותה, שעניינן "תגבור שירותי תמיכה וטיפול בתינוקות ופעוטות של זרים חסרי מעמד בישראל", קבעו תקציב ייעודי להקמתן של מסגרות יוניטף לילדים חסרי מעמד. התקציב מתחלק בין מס' משרדי ממשלה ובהם: משרד הרווחה, משרד הכלכלה והאפוסטרופוס הכללי. בשל שינויים בין סמכויות המשרדים, חלף משרד הכלכלה, הפכו רלוונטיים משרד העבודה ומשרד החינוך.

תוקף ההחלטה יפקע בתום חודש דצמבר 2025. לא רק שהחלטת ממשלה חדשה טרם גובשה אלא שהתקציב לשנת 2025 לא הועבר במלואו ועמותת יוניטף נאבקת לגייס כספים על מנת שילדים לא ייפלטו מן המסגרות. פורום ארגוני הפליטים פועל בשיתוף פעולה עם עמותת יוניטף, מול משרדי הממשלה, מול חברי כנסת ומול נציגי הרשויות המקומיות, כדי להביא לתיקון המצב.

לאחר מאמצים רבים, בסיוע של חה"כ נעמה לזימי, התקיים דיון בוועדה המיוחדת לענייני צעירים בראשותה, שבו דרשה חה"כ לזימי מכלל משרדי הממשלה הרלוונטיים למלא את חובתם ולקחת אחריות, מקצועית ותקציבית על הנושא. מלבד משרד הרווחה, משרדי הממשלה הסירו אחריות ולא מוכנים היו לקחת חלק במימון המימורי אך הקריטי של מסגרות יוניטף, כשברור לחלוטין כי המשמעות של אי הארכת ההחלטה היא חזרה של ילדים רכים למסגרות פיראטיות תוך סיכון חייהם. בהובלתה של חה"כ לזימי התקיים דיון נוסף, שבו משרד הרווחה הצליח למצוא מקור תקציבי להשלמת המימון לשנת 2025. כמו כן, חה"כ לזימי דרשה מן המשרדים לקיים שיח פנים

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

ממשלתי ולגבש החלטה חדשה עד לחודש ינואר 2026. הפורום בשיתוף עם יוניטף, ימשיכו להיאבק על שלומם וביטחונם של הילדים ולוודא, כי החלטת ממשלה חדשה אכן מתגבשת.

לימודים

א. **שכר הלימוד של צעירים מבקשי מקלט, במוסדות להשכלה גבוהה, גבוה ב-25% משכר לימוד של סטודנטים עם אזרחות ישראלית.** זאת מכיוון שבדו"ח ועדת מלץ משנת 1996, שהמועצה להשכלה גבוהה אימצה את המלצותיו נכתב, כי סטודנטים אזרחי חו"ל ישלמו 25% יותר מסטודנטים ישראלים. **אין שום סיבה להתייחס לצעירים שנולדו וגדלו בישראל, כסטודנטים זרים,** שהרי הם אינם אזרחי חו"ל, ולהשית עליהם שכר לימוד גבוה יותר. לאחר פניות חוזרות ונשנות למועצה להשכלה גבוהה, קיבלנו מענה מן הייעוץ המשפטי של המועצה, שלפיו מי שאמון על קביעת גובה שכר הלימוד הן ועדות ציבוריות שהמועצה להשכלה גבוהה אימצה את המלצותיהן בעבר. קרי, הוועדות הציבוריות הן האמונות על קביעת גובה שכר הלימוד במוסדות להשכלה גבוהה המתוקצבים ע"י המדינה" ושתייהן – ועדת מלץ משנת 1996 וועדת וינוגרד משנת 2001, אינו קיימות עוד, ושוב נותרנו מול שוקת שבורה.

ב. **כל המקצועות הדורשים רישוי במדינת ישראל, חסומים בפני מבקשי מקלט מכיוון שהם אינם בעלי אזרחות או מעמד תושבות.** מדובר בעשרות מקצועות, החל ממכונאי רכב וחשמלאי וכלה באחים ובאחיות, בעורכי דין, במהנדסים ועוד. אף אם צעירים מבקשי מקלט התקבלו למוסד הלימודים וסיימו את הלימודים בהצלחה, אין באפשרותם להיבחן במבחן הסופי ולכן חלקם מוותרים על הלימודים מלכתחילה. גם בנושא זה פורום ארגוני הפליטים פונה במשך שנים למשרד העבודה והתשובות שמתקבלות הן לקוניות ואטומות.

ג. **כמו כן, ישנם מוסדות לימוד, שבניגוד לדין, אינם מאפשרים כלל קבלה ללימודים בשורותיהם, שכן הם מודעים לכך שהצעירים לא יוכלו בסוף הלימודים להיבחן במבחן הממשלתי ולקבל רישיון העסקה.** במוסדות מסוימים, לאחר שהצעירים כבר התקבלו והחלו ללמוד, החליטו להפסיק את לימודיהם באמצע שנת הלימודים, בשל ההבנה (המאוחרת), כי לא יוכלו להיבחן במבחן הסופי ולקבל תעודה. מלבד סוגיית הרישוי, שנדונה במשך שנים מול משרד העבודה, יש להבהיר למוסדות להשכלה גבוהה, כי הם אינם יכולים שלא לקבל אדם ללימודים בשל חוסר האפשרות להיבחן במבחן הסופי ובוודאי שלא להפסיק את לימודיו בטרם עת.

ד. **צעירים שלומדים במוסדות להשכלה גבוהה, לא רק שנדרשים לשלם 125%, אלא גם אינם יכולים לקחת חלק במלגות חברתיות מכיוון שהן מתוקצבות ע"י המדינה, ולכן מי שאין לו תושבות אינו זכאי להן.** לדוגמה: מלגות משרד החינוך אינן פתוחות עבור מי שאין לו תושבות ומחזיק באשרה מסוג 2(א)(5). מי שמחזיק באשרה מסוג א/5 שנחשבת לתושבות ארעית, כן יכול להירשם. אין הצדקה להבחנה בין סוגי אשרות או בין מחזיקי אשרות לאזרחים במתן מלגות להפך – מבקשי מקלט שרובם נולדו למצב סוציו אקונומי נמוך זקוקים יותר למלגות הללו. כמו כן, ישנן מלגות הפתוחות רק עבור מי ששירת בצבא או בשירות לאומי, כך שבאופן אוטומטי הן חסומות עבור מבקשי מקלט שאין באפשרותם לשרת בצבא או בשירות לאומי.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

ה. המלגות היחידות הפתוחות עבור מחזיקי אשרת 2(א)(5), הן מלגות ייעודיות להם, הקיימות לדוגמה בעיריית ת"א, בעמותות ובמוסדות ספציפיים, באופן שאינו קבוע. למחזיקים באשרה מסוג א/5, המקבלים שירותים ברווחה הכללית יש יותר אפשרויות הפתוחות בפניהם.

ו. במשרד החינוך מנפיקים לצעירים מס' פיקטיבי (שכן אין ברשותם מס' זהות) ובאשרה המונפקת בהגיעם לגיל 18 ניתן מס' אחר, כך שמספר הזהוי בתעודת הברורות שונה ממספר הזהוי שמופיע על האשרה. כמו כן, השם שכתוב בתעודת הברורות הוא בעברית, ובאשרה הוא כתוב באנגלית, כך שאין התאמה לא בשם ולא במס' הזהוי.

ז. **עדיין קיימת סגרגציה בבתי הספר בתל אביב, כאשר רוב מבקשי המקלט מופנים לבתי ספר שבהם לומדים רק מבקשי מקלט.** הדבר מוביל ליצירת פערים שפתיים ותרבותיים, מונע השתלבות חברתית, ומקשה עליהם להתקדם ללימודים גבוהים לאחר מכן. לאחר שנים רבות של מאבק בפרקטיקה הפסולה, ניתן לאחרונה פסק דין של בית המשפט העליון שבו בית המשפט הכיר לראשונה בכך שאכן קיימת הפרדה, וכן שמדובר במצב פסול ועל עיריית תל אביב לפעול לתיקונו.³¹ עם זאת, עד עתה לא נעשו צעדים מצד עיריית תל אביב לשינוי המצב אלא להפך. ב-19.11.2025, כחודשיים לאחר החלטת בית המשפט העליון בנושא, הוזמנו הורים לילדים מבקשי מקלט לפגישה בנוגע לילדיהם העולים לחטיבות הביניים. בפגישה, נציגות עיריית תל אביב הודיעו להורים, כי עליהם לבחור חטיבת ביניים לילדיהם, כאשר הומלץ להם לבחור בחטיבת הביניים שבה לומדים מבקשי מקלט בהפרדה. יתרה מכך, לא נמסר כל מידע על צעדים שנועדו ליישם את פסק הדין או על תוכניות חדשות לשילוב הילדים בבתי הספר הלא מופרדים. ההליך המשפטי נמשך ואנו נעמוד על כך שהסגרגציה הפסולה תיפסק.

מערכת החינוך הישראלית דוגלת בחתירה למצוינות ומחדירה רצון להצלחה בלימודים בקרב הילדים, כבר בגילאים הצעירים. ואולם, למבקשי המקלט אין את ההזדמנות לממש את יכולותיהם בתום הלימודים, למרות שיש להם מסוגלות לכך. הנערים והנערות הצעירים הללו רואים את חוסר האפשרות של אחיהם ואחיותיהם הגדולים להתגייס, ללמוד או להתקדם בשוק החופשי, ואלו גורמים להם כבר בשלב מוקדם לאובדן מוטיבציה ובשלבים המתקדמים יותר לנשירה ממוסדות הלימוד ולוויתור על השתלבות במערכת. לכך מצטרפת ההפרדה הגזעית הפסולה ונסיבות החיים הקשות מלכתחילה. השתלבות מלאה של ילדי מבקשי המקלט במערכת החינוך ומתן חינוך שוויוני אינם רק חיוניים להתפתחותם, אלא הם גם אינטרס חברתי ראשון במעלה, המחזק את החברה הישראלית כולה.

³¹ ע"מ 7906/22 יוסף מוחמד בראון ואח' נ' ראש עיריית תל אביב יפו (פורסם בנבו, 16.9.2025).

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

תעסוקה

א. כל המקצועות המאוסדורים ע"י משרדי הממשלה חסומים בפני מבקשי המקלט. למשל, סטודנטים מבקשי מקלט אינם יכולים להירשם במרשם ההנדסאים והטכנאים המוסמכים, בשל הקבוע בסעיף 18(א)(2) לחוק ההנדסאים והטכנאים המוסמכים, התשע"ג-2012, שלפיו זכאי להירשם במרשם מי שהוא אזרח ישראלי או תושב ישראל. כאמור, מבקשי מקלט רבים נולדו בישראל ובגרו בה, אך הם אינם נחשבים תושבים, על אף שהמונח "תושב" מתפרש בחוקים שונים באופנים שונים בהתאם לתכלית החוק, ולכן אינם יכולים לעסוק במקצועות הדורשים רישוי ממשלתי.

ב. **על מעסיקים של מבקשי מקלט חלה מדיניות של אי אכיפה,**³² **על מנת שמי ששוהה בישראל יוכל לעבוד ולהתקיים בכבוד. כך שמצד אחד הם רשאים לעבוד ומצד שני התעסוקה המרכזית הפתוחה בפניהם היא עבודות דחק (אריזה, ניקיונות, שיפוצים וכו').** עבודה הדורשת לימודים אקדמאיים והמאפשרת ביטוי של כישורים אישיים, תאפשר לצעירים לפרוץ את מעגל העוני ולהפסיק להזדקק לשירותי רווחה. הדבר עולה בקנה אחד עם החקיקה והפסיקה, ובנוסף יועיל גם לחברה הישראלית שתרוויח עובדים ועובדות בעלי יכולות גבוהות שמעוניינים ללמוד ולתרום למדינה, ולא יהיו לנטל על מערכת הרווחה שלה. מדובר בצעירים מוכשרים, שעומדים ברף הנדרש מבחינה אקדמית ואינם יכולים לעסוק במקצועות שלמדו בשל חסם שרירותי. השוק החופשי מסייע לקידום המשק הישראלי לצמוח והתועלת היא גם עבור המדינה ואזרחיה.

ג. אין פיקוח אפקטיבי על חובות המעסיקים, הן לגבי החובה להפקיד פיקדון (לשם הבטחת זכויותם לזכויות סוציאליות ולפיצויי פיטורין) והן לגבי החובה לבטח בביטוח בריאות. מעסיקים רבים אינם מפקידים את הפיקדון ואינם מבטחים את העובדים בביטוח בריאות ואין אף גורם מדינתי שמפקח באופן יזום על ההפרות הללו. במקרה דנן מי שמוטלת עליה חובת הפיקוח היא רשות האוכלוסין וההגירה וזו אינה ממלאת את תפקידה כראוי. במקרה של הפרה, אם היא מתגלית בזמן, העובד פונה לארגונים שיוצרים קשר עם משרד העבודה לשם טיפול בנושא, ולא תמיד ניתן מענה הולם.

ד. אין נקודות זיכוי. צעירים מבקשי מקלט, שמלכתחילה מגיעים מרקע סוציו אקונומי נמוך יותר, נושאים בנטל המיסים ללא שום הקלות.

ה. למבקשי מקלט המחזיקים באשרת 2(א)(5) אין יכולת לפתוח עסק עצמאי ללא ערב ישראלי. דרישה זו נובעת מהסיווג השרירותי שלהם כ"תושבים זרים", המחייב אותם, לפי סעיף 60(א) לחוק מס ערך מוסף,³³ להציג ערב ישראלי אשר לצורך החוק, דינו לעניין חובות המס כדין מבקש המקלט עצמו. אולם מבקשי מקלט אינם "זרים": מרכז חיייהם בישראל, הם אינם תושבי חוץ והסיבה לכך שאין להם מעמד המאפשר פתיחת עסק כמו אזרח ישראלי היא החלטת המדינה שלא לתת להם מעמד. כך נוצרת שרשרת של אבסורדים: תחילה נמנעת מן האדם הזכות למעמד, משם נגזר סיווגו כ"זר" ובהמשך מוטלות עליו דרישות נוספות, ובראשן הצורך בערב ישראלי, המונעות ממנו מלכתחילה

³² בג"ץ 6312/10 קו לעובד נ' הממשלה (פורסם בנבו, 16.1.2011).

³³ סי' 60(א) לחוק מס ערך מוסף, התשל"ו-1975.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

לפתוח עסק כחוק. אין כל הצדקה למנוע פתיחת עסק ממי שעומדים בכללים הנדרשים, ומבקשים להתפרנס בכבוד ולהשתלב באופן חוקי בכלכלה הישראלית.

מעבר לכך, הדרישה לערב ישראלי הופכת את פתיחת העסק לכמעט בלתיאפשרית, ולעיתים אף מזמנת ניצול, כאשר אזרחים ישראלים גובים תשלום עבור הסכמתם לשמש כערבים, באופן שהופך את היוזמה העסקית ללא כדאית כלכלית. חשוב להדגיש, כי מדובר באנשים המעוניינים לפעול כחוק, להקים עסק סדור ולשלם מיסים, אך נמנעים מכך בשל מגבלות שרירותיות של המדינה. שלילת יכולתם להתפרנס בכבוד דוחקת רבים לעבודות בשכר זעום, ומעמיקה תסכול, ייאוש ותחושה כי אין להם מה להפסיד, תנאים הידועים כמקרקע פורייה לניצול ולהתדרדרות נוספת.

1. ישנם מעסיקים הדורשים אישור היעדר עבירות מין כתנאי להעסקה. כאמור בסעיף 4 לעיל, בחודש ינואר 2025, בשל הגשת עתירה בנושא, הנפיקה משטרת ישראל אישור היעדר עבירות מין, בפעם הראשונה, לצעיר מבקש מקלט.³⁴ ואמנם, אין מדובר בהחלטת "רוחב" אלא במקרה ספציפי שבו הונפק האישור. יש לוודא כי המשטרה לא תערים קשיים על מבקשי המקלט הבאים שיבקשו להנפיק אישור מן הסוג.

התנדבות

א. רבים מבני הנוער והצעירים מעוניינים להתנדב ולתרום לחברה. ברבים מהגופים, דוגמת מד"א, לא ניתן להירשם להתנדבות ללא ת.ז. אין הצדקה או היגיון במניעת האפשרות להתנדב.

ב. מוסדות שונים המאפשרים התנדבות, דורשים אישור היעדר עבירות מין המונפק על ידי משטרת ישראל. כאמור, בעקבות עתירה של המוקד לפליטים ולמהגרים,³⁵ התחייבה המשטרה במקרה ספציפי להנפיק אישור היעדר עבירות מין לצעיר מבקש מקלט והאישור אכן הונפק. אנו נעקוב ונוודא, כי גם צעירים נוספים יוכלו להנפיק את האישור הנ"ל, ללא צורך בהגשת עתירה לשם כך.

צבא/שירות לאומי, מכינות ושנת שירות

א. צה"ל מגייס לשורותיו את מי שמחזיק במעמד אזרח ישראלי או במעמד תושבות קבע אשר חלה עליו חובת השירות בהתאם לחוק שירות ביטחון. גם שירות לאומי פתוח למחזיקים במעמד אזרח ישראלי או במעמד תושבות קבע, וכן קיבלו פטור או לא נקראו לשירות חובה.

ב. צעירים מבקשי מקלט, אשר מחזיקים באשרות מסוג 2(א) או א/5, אינם יכולים להתגייס לצה"ל או להתנדב לשירות לאומי, על אף שרבים היו רוצים בכך.

ג. שנת שירות או מכינה היא אפשרית, אך רק בגופים המוכנים לקחת על עצמם את המימון של הצעירים. המכינות אינן מקבלות תקציב ממשרד הביטחון עבור מי שאינם ברי גיוס ולכן על המכינה לגייס כסף ייעודי עבור צעירים מבקשי מקלט, מה שברבים מהמקרים אינו מתאפשר ולכן ישנה הקצאה מינימלית בחלק מהמכינות לצעירים הללו. בנוסף, גם אם כן התקבלו למכינה, הם אינם

³⁴ בג"ץ 25844-11-24 רובל אדהנום נ' משטרת ישראל (פורסם בנבו, 20.1.2025).

³⁵ שם.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

זכאים למלגות או הנחות בנסיעות בתחבורה ציבורית, ולהטבות נוספות שבני גילם שמתנדבים זכאים להן, כך שהשירות במכינה הופך לנטל כלכלי לא מבוטל.

תחבורה

א. **מבקשי המקלט הם הקבוצה היחידה בישראל שאינה זכאית להנפיק רישיון נהיגה.** האיסור נובע מפרשנות משרד התחבורה לתקנה 221א לתקנות התעבורה, התשכ"א-1961, בהתחשב בהגדרת "תושב" בתקנה 170 לתקנות. תקנה 170 מגדירה "תושב ישראל" כמי שהוא תושב לפי סעיף 1(א) לחוק מרשם האוכלוסין, ולכן אשרה מסוג 2(א)(5) שרוב מבקשי המקלט מחזיקים בה, אינה נכללת בה. פרשנות המונח "תושב" מובילה למציאות אבסורדית שלפיה תושבים ארעיים, דיפלומטים, בעלי אשרות סטודנט, מהגרי עבודה ואפילו תיירים המגיעים לישראל לתקופה קצרה ומחזיקים ב"רישיון לשיבת ביקור" או ב"רישיון לשיבת מעבר" רשאים לנהוג בישראל, כשלעומתם, מי שחיים בישראל במשך שנים רבות אינם רשאים לכך.

ב. הדבר פוגע באופן ישיר בחופש התנועה של מבקשי המקלט, שהיא זכות יסוד במדינה דמוקרטית, ובמקרה האמור גם מהווה אפליה חמורה שאינה מבוססת על שוני רלוונטי. בנוסף, היעדר הזכויות להנפקת רישיון נהיגה מהווה גם פגיעה בחופש העיסוק בשל הקושי להגיע למקומות מסוימים בתחבורה ציבורית. אין לכך הצדקה מהותית אלא מדובר בפרשנות שרירותית (ויצוין כי המונח "תושב" מתפרש באופן שונה בחוקים שונים), שאין בצידה היגיון והתוצאה שלה היא נטל נוסף על מי שכל מבוקשם הוא לנהל חיים נורמטיביים.

ג. **מבקשי מקלט אינם יכולים לצאת מישראל, שכן אחרת לא יוכלו לשוב אליה.** צעירים רבים רצו לקחת חלק במסע לפולין במסגרת יום השואה, המתקיים בבתי הספר התיכוניים, אך אפשרות זו הייתה ועודנה חסומה בפניהם. בנוסף, צעירים רבים רוצים לבקר את בני משפחותיהם, שהגיעו כפליטים למדינות אחרות ואין באפשרותם לעשות זאת. כמו כן, ישנם מקצועות שטיסות הנן חלק מדרישת המקצוע בהם, כך שסקטור נוסף של תעסוקה חסום בפניהם.

ד. **למבקשי מקלט ולפליטים אין אפשרות להזמין כרטיסי נסיעה לאוטובוס לאילת,** שכן האפשרות להזמנה היא מקוונת בלבד ויש צורך בהזנת מס' ת.ז (מס' אשרה אינו מתקבל). כך למעשה, רבים "כלואים" באזור שבו הם מתגוררים. הם אינם יכולים לצאת את גבולות המדינה ולשוב אליה, אינם יכולים להוציא רישיון נהיגה וגם נמנעת מהם האפשרות להזמין כרטיסי נסיעה לאוטובוס למקומות מרוחקים. הדבר מתווסף לשלל המגבלות הבלתי הגיוניות המוטלות עליהם ומוסיף לתחושת התסכול שלהם.

ה. **תשלום דו"חות:** לעיתים מבקשי מקלט ופליטים מקבלים דו"חות ונאמר להם ע"י הפקח או השוטר, כי הדו"ח יישלח אליהם באופן דיגיטלי, לדוגמה במייל, והדו"ח אינו מגיע. מכיוון שאין להם מס' זיהוי, אין באפשרותם לאתר את הדו"ח באתרים הרלוונטיים. כפועל יוצא, למרות שהם רוצים לשלם את הדו"ח, הם אינם יכולים לעשות זאת. הדו"ח צובר ריביות ובמקרים רבים אין אפשרות לאתר ולשלמו עד שהעירייה מבקשת מהבנק לעקל את החשבון של בעל הדו"ח והוא נדרש לשלם את הדו"ח בתוספת ריבית ולהתמודד עם חשבון בנק מעוקל. לא הגיוני שפעולה שאמורה להיות פשוטה כמו תשלום דו"ח, תוביל אנשים לסיטואציה של עיקול חשבון הבנק שלהם. הדבר גם מוביל

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

להשתתף עלויות על הרשויות המקומיות, שמבזבזות זמן יקר על דיווח לבנקים ועל ניסיונות לאיתור חשבון הבנק של בעל הדו"ח.

בנקאות

- א. הבנקים מסרבים לתת ערבות בנקאית, דבר שהכרחי בעיקר בהקשר של הסכמי שכירות ולכן יש לכך השפעה על אפשרויות המגורים של מבקשי המקלט.
- ב. יש הגבלות על האשראי – או שאין כלל אשראי והאפשרות היחידה היא שימוש בכרטיס דיירקט, או שהמסגרת נמוכה מאוד. יובהר כי הדבר אינו תלוי במצב החשבון. גם אם החשבון ביתרת זכות גבוהה ובעל החשבון מתנהל כראוי, האשראי עדיין לא יינתן.
- ג. אין אפשרות להשתמש באפליקציות תשלום דיגיטלי (כגון ביט/פייבוקס) שכן לא ניתן להזין מס' אשראי אלא רק מס' ת.ז.
- ד. גם שני עשורים אחרי שהגיעו לישראל, מבקשי מקלט ופליטים נתקלים בבעיות בפתיחת חשבון בנק וזאת למרות הנחייה מפורשת של המפקח על הבנקים שמאפשרת פתיחת חשבון בנק. נציגי הפיקוח על הבנקים קשובים לפניות של מבקשי המקלט ולבעיות העולות מהשטח, ומסייעים ככל הניתן, ואולם, העברת ההוראות בנושא לפקידים היא תהליך המלווה פעמים רבות בסרבול בירוקרטי ובצורך בהתערבות של ארגוני זכויות אדם.

ספורט

- א. ספורטאים הלוקחים חלק בתחרויות אתלטיקה אינם יכולים לייצג את ישראל, מכיוון שאין להם מעמד. אם הם רוצים להשתתף באולימפיאדה למשל, עליהם לייצג את נבחרת הפליטים של האו"ם למרות שהם רוצים לייצג את המדינה. לא מדובר בתרחיש תאורטי. יש מבקשי מקלט החיים בישראל, שהגיעו להישגים שאפשרו להם הגעה לאולימפיאדה, ובמקום לייצג את מדינת ישראל ייצגו את נבחרת הפליטים של האו"ם.
- ב. בתחומי הכדורסל והכדורגל, התקן של שחקנים מבקשי מקלט הוא של שחקן זר, על אף שכאמור לאורך כל הרשימה, הם אינם זרים, אלא ישראלים שגדלו במדינה והתחנכו בה. לרוב התקן של שחקן זר ניתן לשחקנים שמגיעים מחו"ל. אם למרות הכל הצליחו הצעירים להתקבל בתקן של שחקן זר, הם אינם יכולים להשתלב בליגות הגבוהות. רבים מהם מוכשרים ורוצים היו להשתלב בספורט המקצועי של ישראל, אך בשל היעדר מעמד אינם יכולים לעשות זאת.

דת וחיי משפחה

- א. חלק ממבקשי המקלט רוצים להתגייר בשל החיבור העמוק למדינת ישראל שבה גדלו והתחנכו, ומתוך הכרה בערכי מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. ואולם, הגיור בישראל הוא גיור אורתודוקסי בלבד, ובתי הדין האורתודוקסיים אינם מוכנים לגייר מבקשי מקלט. הסירוב ניתן ללא כל נימוק. יש מי שבחרו להתגייר בגיור רפורמי, אך כידוע הדבר אינו מוכר לצורך נישואים בישראל.
- ב. בני זוג, שנולד להם ילד בישראל, אינם יכולים לרשום מיידית בתעודת הלידה שלו את שמותיהם של שני ההורים. רק האם נרשמת, כאשר האב נדרש לבצע בדיקת DNA, באופן פרטי. כדי לבצע

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

בדיקת DNA בישראל, נדרש צו של בית משפט ולכן יש צורך בייצוג משפטי לשם הגשת תביעת אבהות. העלויות מושתות במלואן על הפליטים כמובן. מדובר בדרישה בלתי מתקבלת על הדעת שיש בה מן האפליה בין אוכלוסיית מבקשי המקלט לבין כל אוכלוסייה אחרת השוהה בישראל, בזבז זמן שיפוטי, עבודה מיותרת של המכונים הגנטיים וחזירה לפרטיות של כלל המעורבים.

צמצום משמעותי בתקני נציבות האו"ם לפליטים בישראל כגורם מערער נוסף

הפגיעה במבקשי המקלט ובפליטים בישראל אינה תופעה מבודדת, אלא חלק ממגמה עולמית מדאיגה של נסיגה בהגנה על פליטים ובהקטנת המשאבים המנותבים עבור אוכלוסיות אלו. כפועל יוצא, גם ארגוני הסיוע הפועלים לצידם של מבקשי המקלט והפליטים נפגעים, בין בשל משיכת תרומות ובין בשל צמצום כוח האדם והיקף הפעילות. אחת הדוגמאות הבולטות לכך היא נציבות האו"ם לפליטים (UNHCR) שנאלצה בעקבות ירידה חדה בתרומות לבצע ארגון מחדש של פעילותה ברחבי העולם ובכלל זה בישראל. כתוצאה מכך צומצם באופן משמעותי היקף פעילות המשרד בישראל, נותרו בו גורמים מעטים בלבד והסיוע שהועבר הן לארגונים שותפים והן ישירות לפליטים פחת באופן דרמטי.

ואולם, בישראל ההשלכות של המהלך המתואר חמורות במיוחד. בשונה ממדינות מערביות אחרות, שבהן "נהנים" מבקשי מקלט ופליטים ממעמד מוכר ומגישה לזכויות בסיסיות, בישראל נשללות מהם זכויות אלו ומצבם קשה מאוד. לפיכך, כל פגיעה בארגוני הסיוע היא מכה נוספת באוכלוסייה חסרת ההגנה ביותר, שתלויה לחלוטין בתמיכה החיצונית לצורך מימוש זכויותיה הבסיסיות. חרף מאמצי ההתנגדות שנקטו לשם מניעת סגירת המשרד בישראל, הפגיעה נותרה עמוקה ומורגשת, ומשליכה ישירות על רווחתם וביטחונם של מבקשי המקלט והפליטים החיים לצידנו.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

קו לעובד
Worker's Hotline
عنوان العامل

המוקד לפליטים ולמהגרים

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في إسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

HIAS

ארגון סיוע למפליטים
והמבקשי מקלט בישראל
א.ס.א.
ASSAF

רופאים לזכויות אדם
PHYSICIANS FOR HUMAN RIGHTS
الطبيب من أجل الحقوق
HUMAN RIGHTS

עת לשינוי מעשי

מבקשי המקלט והפליטים החיים בישראל אינם "מסתננים". הם בני אדם שברחו מארצות מוצאם כדי להציל את חייהם ואת חיי ילדיהם. הם מבקשים את המובן מאליו: לחיות בביטחון, לעבוד, ללמוד, לגדל את ילדיהם ולתרום למדינה שאמורה הייתה לספק להם מקלט. מדיניות ההדרה, אי מתן המעמד ושליטת זכויותיהם הבסיסיות אינה רק בלתי חוקית אלא גם פגומה מבחינה חברתית וכלכלית ופוגעת בכלל אזרחי המדינה.

הסדרת מעמד קבוע, מתן אפשרות לעבוד במגוון מקצועות, לרכוש השכלה, להתנדב ולהיות חלק מהקהילה אינו רק ביטוי לחמלה ולמחויבות הבסיסית של מדינת ישראל **לחוק הפנימי והבינלאומי** ולערכי זכויות האדם אלא היא אינטרס ציבורי מובהק. חברה המאפשרת לכל האוכלוסיות המרכיבות אותה, להשתלב בה ולתרום לה היא חברה חזקה, יציבה ובטוחה יותר. שילובם של מבקשי המקלט יאפשר לחץ אלפי משפחות ממעגל העוני, להפחית את התלות במערכות הרווחה וליצור תחושת שייכות ואחריות הדדית, במקום ייאוש, ניכור והדרה.

כמדינה יהודית, שקמה מתוך חוויית פליטות והכרה עמוקה בערך חיי האדם ובחובת ההגנה על הנרדף, על מדינת ישראל מוטלת חובה מוסרית והיסטורית להושיט יד למי שנמצא היום באותו מצב שהיינו בו אנו לפני לא הרבה שנים. המצב הנוכחי איננו גזירת גורל. ניתן לתקן, ניתן לשנות.

החסמים והקשיים שפורטו לעיל ניתנים לפתרון ופעמים רבות אף בקלות יחסית. **על אף הקשיים, רבים ממבקשי המקלט בישראל, צעירים, מבוגרים וקשישים כאחד, נאבקים מדי יום כדי לחיות חיים נורמטיביים, להתפרנס בכבוד ולהיות חלק פעיל מהחברה הישראלית.** ואולם, הדרתם המתמשכת כמעט מכל שירות ציבורי דוגמת חינוך, בריאות, רווחה ותעסוקה, גורמת לפגיעה קשה ומתמשכת ביכולתם לממש את הפוטנציאל הגלום בהם. הפגיעה חמורה במיוחד בקרב הצעירים, שבשל היעדר אופק והזדמנויות נדחקים לחיים של עוני והדרה ונמנעת מהם האפשרות למוביליות חברתית וכלכלית. רבים מהם גדלו והתחנכו בישראל, דוברים עברית, ומרגישים חלק בלתי נפרד מהחברה הישראלית. כך, למשל, לאחר מתקפת ה-7 באוקטובר, רבים מהם היו בין הראשונים שהתנדבו וסייעו לנפגעים ולקהילות שנפגעו. ובכל זאת, בעיני המדינה הם נותרים שקופים.

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל קורא לעריכת רפורמה מעמיקה במערכת המקלט, שתבטיח בחינה מקצועית, מהירה ושקופה של בקשות מקלט בהתאם לדין הישראלי והבינלאומי, ותאפשר מתן מעמד למי שעומדים בתנאים. לצד זאת נדרשים תיקוני חקיקה מהותיים: ביטול חוקים ותקנות הפוגעים בזכויות יסוד, בלימת כליאה וגירוש בניגוד לעקרון אי-ההחזרה והסרת הצעת חוק-יסוד: כניסה, הגירה ומעמד במתכונתה הנוכחית מסדר היום. בתחום השירותים החיוניים נדרשת הבטחת גישה מלאה ושוויונית לשירותי בריאות, רווחה, סיוע בדיוור, טיפול נפשי וקצבאות ביטוח לאומי, וכן יש להנפיק מספר מזהה אחיד לכל מבקש מקלט עד להכרעה בעניינו. בנוסף לכך, יש להסיר חסמים מפלים במערכת הבנקאית, לאפשר קבלת רישיון נהיגה למי שעומדים בדרישות, ולשלב ספורטאים מקצועיים בענפים השונים ללא סיווג מפלה.

גם במערכת החינוך נדרש תיקון יסודי: יש ליישם באופן מלא את פסיקת בג"ץ בעניין הסגרציה, יש להשוות את שכר הלימוד במוסדות להשכלה גבוהה לשכר הנהוג בקרב אזרחים ולאפשר רישום למלגות ללא צורך

פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

במספר זהות כתנאי לרישום. בתחום הגיל הרך יש להשיב לאלתר את הטיפול לילדים אוטיסטים חסרי מעמד בגנים הייעודיים ולהבטיח תקצוב רב־שנתי למסגרות יוניטף. בתחום התעסוקה יש להסיר חסמי רישוי ולפתוח מקצועות הדורשים הסמכה בפני העומדים בתנאים לכך, תוך יצירת מסלולי הכשרה מותאמים. לבסוף, יש לאפשר השתלבות מלאה במארג החברתי באמצעות פתיחת מסלולי התנדבות, שירות לאומי, שירות צבאי, שנות שירות ומכינות **ולא כתנאי לקבלת מעמד מכל סוג שהוא**, אלא מתוך הכרה בחשיבות מעורבותם ותרומתם של מבקשי המקלט לחברה הישראלית.

הסרת החסמים והכללתם במערכות הציבוריות תועיל לא רק למבקשי המקלט עצמם אלא לחברה הישראלית כולה, שתזכה בחברי קהילה בעלי יכולות, מוטיבציה ותחושת שייכות עמוקה, ותימנע מהעמקת מעגלי ההדרה והעוני לדור נוסף.

עו"ד שחר מנדיל

מקדמת המדיניות וקשרי הממשל של פורום ארגוני הפליטים ומבקשי המקלט בישראל

shahar.refugeeforum@assaf.org.il | 054-6928223

